

ТЕМА 4–5. РЕКРЕАЦІЙНЕ РАЙОНУВАННЯ.

План:

1. Загальні засади та основні схеми рекреаційного районування.
2. Особливості міжнародних рекреаційних потоків.
3. Рекреаційні регіони світу.

1. Загальні засади та основні схеми рекреаційного районування.

Поділ території на просторово-територіальні одиниці базується на теорії районування або регіоналізації. Районування буває інтегральним і спеціальним або комплексним. Інтегральне районування базується на відокремленні окремих частин території на основі існуючих природних і суспільних даностей. Спеціальне районування обґрунтовує поділ території на основі відмінностей лише у певних сферах діяльності суспільства. Основою для відокремлення районів або регіонів в цілому виступають три групи критеріїв: природні, історичні і соціально-економічні, які мають певні відмінності для різних частин планети. В загальному сенсі всі перелічені групи критеріїв впливають на спеціалізацію виробництва певної продукції або послуг, в тому числі і рекреаційних, що призводить до розвитку територіального поділу праці.

Таким чином рекреаційне районування є одним з видів спеціалізованого районування і є комплексним. Рекреаційне районування дає змогу на науковій основі виокремлювати території з однорідною рекреаційною спеціалізацією, тобто виділення територій різного таксономічного рангу з певним набором рекреаційних ресурсів і відповідним набором послуг, відмінних від інших територій. Рекреаційне районування, як і будь-яке інше, має двояку сутність поперше його слід розглядати як інструмент вивчення територіальної організації досліджуваного явища, в даному випадку відпочинку і туризму, по-друге, як відбиття певного етапу розвитку даного явища на певній території.

Рекреаційне районування – поділ території (країни, регіону чи всієї планети) на таксономічні одиниці, які виокремлюються на основі спільності значень таких характеристик, як: спеціалізація рекреаційного господарства, структура рекреаційних ресурсів, напрямки їх освоєння й охорони, перспективи розвитку рекреаційної діяльності.

Рекреаційне районування території дозволяє:

- з найбільшою ефективністю визначити можливості використання тих або інших територій для цілей рекреації і туризму;
- виділяти нові рекреаційно-туристські райони різного порядку;
- виявляти нові рекреаційні ресурси й інші передумови для розвитку рекреації в ще не освоєних місцевостях;
- переносити досвід розвитку туризму з одних районів в інші.

Соціальний аспект рекреаційного районування полягає в тому, що воно проводиться з метою забезпечення оптимального функціонування рекреаційних установ різного порядку й виконання ними їхніх головних функцій.

Економічний аспект рекреаційного районування полягає в координації розвитку рекреаційного господарства з іншими господарськими системами;

Географічний аспект рекреаційного районування міститься у виявленні особливостей територіального поділу праці в сфері рекреації і туризму, прогнозуванні перспективних функцій районів, напрямків, тенденцій і закономірностей рекреаційного освоєння території.

Екологічний аспект полягає у вивченні й створенні умов для раціонального використання, збереження та охорони рекреаційних ресурсів.

Рекреаційне районування базується на таких принципах:

– *генетичному* – таксономічні одиниці районування виділяються на підставі історичного аналізу територіальної організації рекреаційного господарства й прогнозу його розвитку;

– *соціально-економічному* – при районуванні враховується головна мета задоволення рекреаційних потреб суспільства, раціональне використання рекреаційних ресурсів, підвищення ефективності територіального поділу праці, зниження витрат на виробництво туристських послуг;

– *єдності рекреаційно-туристського районування з економічним або адміністративно-територіальним устроєм* (використання цього принципу часто підлягає критиці, оскільки при його застосуванні порушуються принципи географічності, власне розповсюдження певних видів природних рекреаційних ресурсів та історизму, оскільки адміністративні кордони дуже часто роз'єднують цілісні в природному та історичному відношенні території, і, навпаки, пов'язують мало схожі між собою території).

Під впливом певних умов і факторів розвитку окремих галузей складаються галузеві райони, подібно в рекреації і туризмі, під впливом специфічних факторів і умов формуються райони. Рекреаційне районування являє собою один з видів соціально-економічного районування.

Під умовами рекреаційного районоутворення варто розуміти загальні особливості природного й соціально-економічного середовища, у яких відбувається формування й функціонування рекреаційних районів. Природне середовище рекреаційного районоутворення розуміється як територіальне сполучення природних рекреаційних ресурсів і умов їхнього освоєння. Соціально-економічне середовище в рекреаційному районоутворенні представлене в двох якостях: ресурси соціально-економічного походження та зовнішня й внутрішня обстановка формування рекреаційних районів як системних утворень. При вивченні умов рекреаційного районоутворення варто враховувати, що вони створюють лише передумови для функціонування й розвитку цих районів, а їхня фактична реалізація залежить від факторів формування рекреаційних районів, до яких належать: рівень комфортності й тривалості сприятливих кліматичних умов і погод; розмаїття природних умов і ресурсів; насиченість і територіальне сполучення історико-культурних пам'яток; ступінь привабливості, атрактивності природних і історико-культурних пам'яток для основної маси туристів; рівень забезпеченості району транспортною інфраструктурою; рівень розвитку туристської інфраструктури; рівень сервісу й кваліфікація робочого персоналу; природна ємність території та ін.

В географічній літературі можна зустріти багато трактувань сутності рекреаційного району, котрі можна звести до трьох основних класів:

1. Рекреаційний район-територія, придатна для організації відпочинку і туризму за умов наявності на ній рекреаційних ресурсів природного і антропогенного походження.

2. Рекреаційний район – територія, із спеціалізацією на рекреаційному обслуговуванні. Подане визначення трактує рекреаційний район як галузевий економіко-географічний район. Воно ґрунтується на теорії територіального поділу праці, яка знайшла в рекреації дуже широке застосування.

3. Рекреаційний район як соціально-географічний, виділення якого засноване на різних позаекономічних підходах, здебільшого соціологічних і соціально-екологічних.

Перший клас районування – це по суті районування умов і ресурсів рекреації. В більшості наукових робіт увага повертається до районування природних і в меншому ступені соціально-економічних ресурсів рекреації.

При районуванні природних ресурсів виділяють «одно факторні» і «багатофакторні» види районування.

Другий клас районування підпорядковує перший. В ньому розрізняють районування окремих спеціалізованих мереж рекреаційного обслуговування і інтегральне економіко-географічне рекреаційне районування.

В цілому можна виділити такі загальні ознаки рекреаційних районів:

1. Час виникнення, історичні особливості формування.
2. Рекреаційні ресурси (природні, історико-культурні, інфраструктурні) і їхні територіальні сполучення.
3. Характер рекреаційної спеціалізації й ступінь її розвитку.
4. Потужність, географія, структура й динаміка рекреаційних потоків.
5. Рівень рекреаційного освоєння території району.
6. Наявність одного або більших рекреаційних центрів і органів керування.
7. Проблеми і перспективи подальшого розвитку.

Таким чином, рекреаційний район можна визначити як територію, що характеризується спільністю природних, історико-культурних, соціально-економічних рекреаційних ресурсів та відповідним ступенем розвитку рекреаційної спеціалізації, що відрізняє її від інших територій.

Важливим питанням для районування є виділення його таксономічних одиниць. Існуюча на сьогодні ієрархічна співвідпорядкованість таксономічних одиниць рекреаційного районування досить різноманітна. Науковці дотримуються різних точок зору щодо розмірності та підпорядкування одиниць рекреаційного районування. Розглянемо це на прикладі існуючих варіантів рекреаційного районування України.

І. Д. Родічкін пропонує поділяти територію України на 9 регіональних рекреаційних систем: Київсько-Дніпровську, Волинську, Сіверсько-Донецьку, Придніпровську, Приазовську, Одесько-Чорноморську, Дніпровсько-Бузьку, Карпатську і Кримську. Кожна з виділених регіональних рекреаційних систем поділяється на таксони нижчого порядку – рекреаційні зони. Виділення таких

таксонів проводилось на основі ландшафтно-природних характеристик, а самі системи не охоплюють повністю всю територію держави.

Так, Мироненко Н. С. і Твердохлебов І. Т. пропонують виділяти наступні таксономічні одиниці рекреаційного районування: рекреаційна зона (сотні тисяч або десятки тисяч км кв.), наприклад – Причорноморська рекреаційна зона; рекреаційний район (сотні тисяч або десятки тисяч км кв., наприклад – Кримський; рекреаційний підрайон (тисячі або сотні тисяч км кв.), наприклад – Південне узбережжя Криму; рекреаційний мікрорайон (сотні км кв. або тисячі га), наприклад – Алуштинський; рекреаційний пункт (десятки або сотні га), наприклад – сел. Гурзуф.

Комплексне рекреаційне районування, представлене в Українській географічній енциклопедії, містить чотири рекреаційні регіони (Карпатський, Кримський, Дніпровсько-Дністровський, Азово-Чорноморський), вісім рекреаційних районів (Одеський, Приазовський, Феодосійський, Ялтинський, Євпаторійський, Придніпровський, Донецький, Придністровський), сім рекреаційних підрайонів (Судацький, Євпаторійський, Феодосійський, Чорноморський, Кримський, Алуштинський, Ялтинський). В цьому районуванні найвищою таксономічною одиницею виступає рекреаційний регіон, який являє собою територіальну рекреаційну систему, куди входять системи тривалого і короткочасного відпочинку, санаторно-курортного лікування і туризму, а також управління, обслуговування, транспорту, переважно в межах економічного району. Характеризується територіальним поєднанням географічних і бальнеологічних ознак, факторів, які включають рекреаційні ландшафти і території поширення лікувальних і туристських ресурсів, з достатніми транспортними зв'язками з районами концентрації населення. Пересічна ємність рекреаційного регіону становить від 1,5 до 2,0 млн. рекреантів у літні місяці.

Рекреаційний район – частина рекреаційного регіону, що включає курорти, однакового профілю, зони відпочинку та центри туризму в межах акційних ресурсів. Охоплює декілька адміністративних районів, з'єднаних транспортною мережею з центром рекреаційного району.

Рекреаційний підрайон – частина рекреаційного району, що включає один або кілька курортів однакового профілю з зонами відпочинку і центрами туризму в межах адміністративного району.

Шаблій О. І. пропонує наступну ієрархію рекреаційних територій:

– Рекреаційний пункт – окремі засоби розміщення туристів, наприклад: санаторії, бази відпочинку й тощо;

– Рекреаційний центр – окремий населений пункт із набором рекреаційних установ або окремих об'єктів, які є центрами формування рекреаційного вузла;

– Рекреаційний вузол – сукупність центрів або рекреаційних установ на компактній території, в межах якої також розташовуються взаємодоповнюючі рекреаційні установи, які надають необхідні послуги відпочиваючим;

– Рекреаційний район – сукупність рекреаційних пунктів, центрів і вузлів, які спільно використовують певну територію й розміщені на ній

інфраструктурні об'єкти, утворюючи рекреаційні райони, які здебільшого не є однофункціональними.

– Рекреаційний регіон – група рекреаційних районів, розташованих на території, що характеризується спільністю природних, історико-культурних, соціально-економічних ресурсів, певними інфраструктурними взаємозв'язками й іншими властивостями;

– Рекреаційна зона – це сукупність рекреаційних регіонів, які формуються на основі територіальної близькості, наявності транспортних і функціональних зв'язків і загального рекреаційного ресурсу.

Професор Бейдик О. О. – видатний фахівець з рекреалогії та географії туризму – пропонує виокремлювати в Україні лише таксони найвищого порядку, а саме – п'ять ресурсно-рекреаційних районів Причорноморський, Карпатсько-Подільській, Полісько-Столичний, Харківський, Придніпровсько-Донецький.

Навіть цей, доволі неповний перелік схем рекреаційного районування нашої держави, доводить, що однозначної підпорядкованості в таксономічних одиницях районування не спостерігається: ланцюг рекреаційне підприємство – пункт – мікрорайон – підрайон – район – регіон – зона не завжди оцінюється науковцями однозначно. Це свідчить про доволі суб'єктивний підхід в даному напрямку наукових досліджень, результати якого будуть залежати від поставленої мети, вибору та повноти врахування районоутворюючих чинників, принципів та методів здійснення районування. Відповідно, як в Україні, так і в світі не визначені універсальні критерії районування і співіснують багато варіантів розподілу територій на рекреаційні одиниці.

При здійсненні рекреаційного районування в світовому масштабі більшість авторів сходиться на думці, що спочатку варто виділяти найбільші таксономічні одиниці районування, здебільшого це рекреаційні регіони, а потім усередині цих регіонів переходити на розгляд окремих країн. Такий підхід абсолютно виправданий, тому що розглядається питання міжнародного туризму, тобто обміну туристами між окремими країнами. Крім того, весь статистичний облік та оцінка впливу розвитку туризму на економіку проводиться на рівні окремої країни. У силу цих факторів, при здійсненні районування в світовому масштабі саме країна виступає як найважливіша таксономічна одиниця. Досить часто в розвинених в рекреаційному відношенні державах з багатими ресурсами виділяють рекреаційні зони або райони. Під ними розуміють ті частини території країни на яких туризм займає значне місце в спеціалізації виробничого комплексу, а рівень рекреаційного освоєння території досить високий.

Відомі науковці пропонують наступні варіанти міжнародного туристсько-рекреаційного районування:

- Мироненко Н. С. і Твердохлебов І. Т. виділяють такі туристські регіони: Європа, Північна Америка, Латинська Америка, в тому числі Карибський басейн, Африка, Азія й Австралія з Океанією, Близький Схід.
- А. А. Романов і Р. Г. Саакянц виділяють такі туристські регіони: Західна Європа, Східна Європа, Північна Америка, Латинська Америка,

Південно-Західна Азія (Близький Схід), Південна Азія, Південно-Східна Азія, Центральна й Східна Азія, Африка, Австралія й Океанія.

- Воскресенський В. Ю. при вивченні туристичних ресурсів світу пропонує розрізняти такі територіальні рекреаційні утворення: закордонна Європа (Скандинавські країни, Середземноморський туристичний очаг, Держави Західної Європи, Альпійські держави Європи, Держави Центральної і Східної Європи); Америка (Північна і Центральна Америка, острівні держави і території Карибського басейну, Південна Америка); Африка (Північна Африка, Південно-Східна і Південна, Західна Африка); Азія і держави Азіатсько-Тихоокеанського регіону (Азія, Австралія і Океанія); Росія.

- Бейдик О. О. при рекреаційно-туристичному районуванні світу виділяє чотириступеневу систему рекреаційних одиниць: макрорайони, мезорайони, підрайони, мікрорайони. До макрорайонів належать: Європейський з тринадцятьма мезорайонами, Азійський (вміщує 7 мезорайонів), Африканський (6 мезорайонів), Північноамериканський (2 мезорайони), Центральноамерикансько-Карибський (2 мезорайони), Південноамериканський (об'єднує 4 мезорайони), Австралійсько-Океанський (2 мезорайони), Антарктичний (поділяється на 3 мезорайони). Аналогічного розподілу території світу при рекреаційному районуванні дотримується і П. О. Масляк.

Досить часто сучасні науковці використовують структуру туристичного районування прийнятого Всесвітньою Туристичною Організацією (UNWTO), зокрема, на нього в своїх працях спираються А. А. Глушко, А. М. Сазикін, А. А. Самойленко, І. Г. Філліпова, В. Л. Погодина, Є. А. Лук'янов. У своїй діяльності UNWTO використовує наступний розподіл світу на туристські регіони: Африка, Америка, Азія й Тихоокеанський регіон, Європа, Близький Схід. Всі регіони окрім Близького Сходу поділяються на менші таксономічні одиниці – субрегіони, які об'єднують відповідні держави, що наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Туристичне районування світу за UNWTO

Субрегіони	Держави
А Ф Р И К А	
Північна Африка	Алжир, Марокко, Судан, Туніс
Західна Африка	Бенін, Буркіна-Фасо, Гана, Гамбія, Гвінея, Гвінея – Бісау, Кабо-Верде, Кот-д'Івуар, Ліберія, Мавританія, Малі, Нігер, Нігерія, Сенегал, Сьєрра-Леоне, Того, о-в Св. Єлени (Брит.)
Центральна Африка	Ангола, Габон, Демократична республіка Конго, Екваторіальна Гвінея, Камерун, Конго, Сан-Томе і Принсіпі, Центральноафриканська республіка, Чад
Східна Африка	Бурунді, Джибуті, Еритрея, Ефіопія, Кенія, Коморські о-ви, Мадагаскар, Малаві, Маврикій, Мозамбік, Реюньон, Руанда, Сейшельські о-ви, Сомалі, Танзанія, Уганда, Замбія, Зімбабве
Південна Африка	Ботсвана, Лесото, Намібія, Південно-

	Африканська Республіка, Свазіленд
А М Е Р И К А	
Північна Америка	Гренландія (Данія), Гавайські о-ви (США), Канада, Мексика, Сент-П'єр і Мекелон, США
Центральна Америка	Беліз, Гватемала, Гондурас, Коста-Ріка, Нікарагуа, Панама, Сальвадор
Південна Америка	Аргентина, Болівія, Бразилія, Венесуела, Гайана, Гвіана (Фр.), Еквадор, Колумбія, Парагвай, Перу, Суринам, Уругвай, Чилі, Фолклендські о-ви
Карибська Америка	Ангілья, Антигуа и Барбуда, Аруба, Багамські о-ви, Барбадос, Бермудські о-ви (Брит.), Віргінські о-ви (Брит.), Віргінські о-ви (США) Гаїті, о. Гваделупа (Франція), Гренада, Домініка, Домініканська республіка, Кайманові о-ви, Куба, Малі Антильські о-ви, Мартініка, Монтсеррат, Пуерто-Ріко, Сент-Вінсент и Гренадіни, Сент-Кітс и Невіс, Сент-Люсія, Тринідад и Тобаго, Теркс і Кайкос, Ямайка
АЗІЯ І ТИХООКЕАНСЬКИЙ РЕГІОН	
Північно-Східна Азія	Китай, Гонконг (Сянган, Китай), Монголія, Демократична народна республіка Корея (північна Корея), Республіка Корея (південна Корея), Тайвань (Китай), Макао (Аоминь, Китай), Японія
Південно-Східна Азія	Бруней, Східний Тімор, В'єтнам, Індонезія, Камбоджа, Лаос, Малайзія, М'янма, Сінгапур, Таїланд, Філіппіни
Південна Азія	Афганістан, Бангладеш, Бутан, Індія, Іран, Мальдіви, Непал, Пакистан, Шрі-Ланка
Австралія і Океанія	<i>Австралазія:</i> Австралія, Нова Зеландія <i>Мікронезія:</i> Гуам (США), Кірибаті, Маршаллові о-ви, Федеративні штати Мікронезії, Науру, північні марсіанські о-ви (США), Палау <i>Меланезія:</i> Фіджі, Нова Каледонія (Фр.), Папуа-Нова Гвінея, Соломонові о-ви, Вануату <i>Полінезія:</i> Американське Самоа (США), Самоа, Тонга, Тувалу, Французька Полінезія
Є В Р О П А	
Центральна і Східна Європа	Азербайджан, Білорусія, Болгарія, Вірменія, Грузія, Естонія, Казахстан Киргизстан, Латвія, Литва, Молдова, Польща, Росія, Румунія, Словаччина, Таджикистан, Туркменістан,

	Угорщина, Україна, Узбекистан, Чехія
Західна Європа	Австрія, Бельгія, Ліхтенштейн, Люксембург, Монако, Нідерланди, Франція, Федеративна Республіка Німеччина, Швейцарія
Північна Європа	Данія, Великобританія, Ірландія, Ісландія, Норвегія, Фінляндія, Швеція
Південна Європа	Албанія, Андорра, Боснія і Герцеговина, Ватикан, Греція, Іспанія, Італія, Македонія, Мальта, Португалія, Сан-Марино, Сербія, Словенія, Хорватія, Чорногорія
Східно-Середземноморська Європа	Кіпр, Ізраїль, Туреччина
Б Л И З Ь К И Й С Х І Д	
	Бахрейн, Єгипет, Ірак, Йорданія, Йемен, Катар, Кувейт, Ліван, Лівія, Палестинські території, Оман, Об'єднані Арабські Емірати, Саудівська Аравія, Сирія

2. Особливості міжнародних рекреаційних потоків.

Рекреаційні процеси здійснюються у світі вкрай нерівномірно, що пояснюється в першу чергу різними рівнями соціально-економічного розвитку країн і регіонів. У самому загальному вигляді територіальна нерівномірність відбиває різні рівні соціально-економічного розвитку Півночі й Півдня (Центра й Периферії світового господарства). Так, згідно даним UNWTO, на розвинені країни припадає більше 50 % всіх туристських прибуттів, але країни, що розвиваються, стрімко збільшують свою присутність на світовому туристському ринку.

Розвиток рекреації і туризму характеризується постійним географічним розширенням і урізноманітненням напрямків подорожей. В 1950 р. 15 найбільших за обсягами обслуговувань маршрутів – до 97% туристів – проходили в межах Західної Європи й Північної Америки. Наприкінці ХХ ст. тут зосереджувалося близько 80 % туристських потоків. А починаючи з 1990-х рр. до лідерів упевнено приєднався Азіатсько-Тихоокеанський регіон, частка якого перевищила 10%, а темпи росту туристських потоків виявилися найвищими в світі. Зараз на три цих макрорегіони доводиться 88,8% всіх світових туристських прибуттів (у тому числі на Європу – 52,2%, на Америку – 16%, АТР – 20,6%) і 91,8% всіх грошових надходжень від міжнародного туризму. Для всіх шести туристських макрорегіонів світу характерна позитивна тенденція збільшення туристських потоків.

Протягом останніх років близько 51% міжнародних туристських подорожей здійснюється з метою відпочинку, дозвілля й рекреації, на поїздки з діловими й професійними цілями доводиться 15%, а 27% доводяться на специфічні цілі: відвідування знайомих і родичів, паломництво, лікування; 7% – на інші цілі.

Важливою тенденцією розвитку світового туризму є значна доля внутрішньорегіональних подорожей. Найбільш потужні потоки виїзду в інші регіони формуються в країнах Європи, Північної й Південної Америки, Східної Азії й Тихоокеанського регіону. Південна Азія, Близький Схід, Африка значною мірою залежні від прибуттів з інших регіонів. Для Північної Америки й країн Карибського басейну головними напрямками є США, Мексика, Канада, Коста-Ріка й Домініканська Республіка, а найбільш потужні виїзні потоки формуються в США й Канаді.

Провідними країнами, що приймають рекреантів у Європі, є Франція, Іспанія, Італія, Великобританія, Російська Федерація, Німеччина, Австрія, Польща, Угорщина, Греція, Португалія, Швейцарія. В Азії туристи найбільш часто відвідують Китай, особливо Гонконг і Макао, Малайзію, Таїланд, Республіку Корея, Індонезію, Японію, Тайвань, В'єтнам, Індію. Багато рекреантів залучає Австралія, Нова Зеландія. Основні країни виїзду рекреантів зі Східної Азії й Тихоокеанського регіону – Японія, Китай, Австралія, Сінгапур і Республіка Корея.

Стають популярними й ростуть поїздки рекреантів у такі країни Середземномор'я, як: Туреччина, Хорватія, Єгипет, Туніс і Марокко. Основними країнами формування виїзного туризму в Європі (разом із Середземномор'ям) є Німеччина, Великобританія, Франція, Італія, Нідерланди, Бельгія, Австрія, Швеція, Російська Федерація, Швейцарія й Іспанія.

На сьогодні сформувалися такі туристичні ринки: традиційні країни-монополісти (США, Франція, Іспанія, Італія, Великобританія, Австрія), нові регіони (Китай, Туреччина, Польща, Угорщина, Чехія, Хорватія, острівні країни), найбільш перспективні країни (Мексика, Малайзія, Таїланд, Тайвань, Гонконг) та країни-апліканти (Росія, Україна, Казахстан, Болгарія, Румунія, Саудівська Аравія, ОАЕ).

Серед найбільш характерних тенденцій світового рекреаційного процесу першого десятиліття XXI століття відзначаються:

1. Уповільнення темпів росту туристського потоку;
2. Велика конкуренція регіонів і країн, що бажають приймати рекреантів;
3. Усвідомлення зростаючого впливу на туризм економічних, соціокультурних і пов'язаних з навколишнім середовищем факторів;
4. Висока поінформованість споживача;
5. Високі вимоги до якості туристських продуктів і послуг.

Докорінних змін зазнала й видова структура міжнародного ринку рекреації. Поряд із традиційними видами туризму (культурно-пізнавальний, лікувально-оздоровчий, релігійний) за останні два десятиліття широкого поширення набули неординарні та специфічні види (зелений, екологічний, екстремальний, сільський, дайвінг, гольф-туризм та інші).

Загальною тенденцією є поляризація туристських переваг: з одного боку, що характеризується з одного боку зміцненням позицій масового туризму в розвинених туристських країнах, а з іншого – збільшенням попиту на індивідуальний або спеціалізований туристський продукт.

За прогнозами UNWTO, наведеними у доповіді «Туризм – панорама

2020» (Tourism: 2020 Vision), високі стійкі темпи зростання економічних показників у сфері туризму зберуться й до 2020 року. У 2020 р. кількість міжнародних прибуттів складе 1,56 мільярда, з них 1,2 мільярди складуть внутрішньорегіональні поїздки й 0,4 мільярди складуть подорожі на далекі відстані (табл. 2).

До 2020 р. найбільш популярними рекреаційними регіонами світу будуть залишатися Європа, Східна Азія й Тихоокеанський регіон та Америка. Число туристів, що прибувають в Африку може зрости до 75 млн., на Близький Схід – до 70 і в Південну Азію – до 20 млн.

Таблиця 2

Прогноз розподілу обсягів в'їзного туризму по регіонах світу (міжнародні туристські прибуття, млн. осіб)

Регіони світу	Базовий рік	Прогноз		Середньорічний темп росту, %	Частка, %	
	1995	2010	2020		1995–2020	1995
Увесь світ	565	1,006	1,561	4,1	100	100
Африка	20	47	77	5,5	3,6	5,0
Америци (Північна і Південна)	109	190	282	3,9	19,3	18,1
Східна Азія й Тихоокеанський регіон	81	195	397	6,5	14,4	25,4
Європа	338	527	717	3,0	59,8	45,9
Близький Схід	12	36	69	7,1	2,2	4,4
Південна Азія	4	11	19	6,2	0,7	1,2
Внутрішньорегіональні прибуття	464	791	1 183	3,8	82,1	75,8
Туризм на далекі відстані	101	216	378	5,4	17,9	24,2

Очікується поступовий зсув акцентів у розвитку туризму від традиційних ринків Західної Європи, США, Японії й Канади до альтернативних ринків, таких як Центральна й Східна Європа, включаючи Росію, Китай, Південну Корею, Мексику, а також деякі країни Близького Сходу.

3. Рекреаційні регіони світу.

Європа – провідний рекреаційний регіон світу. Ряд важливих географічних, економічних, політичних і культурних передумов сприяє тому, що Європа була й залишається найбільш розвиненим рекреаційним регіоном світу:

- 1) Високий рівень життя основної маси населення;

- 2) Розвинена мережа транспортного сполучення і комунікацій;
- 3) Географічна близькість європейських країн;
- 4) Значна порізанисть берегової лінії й наявність бухт, заток і внутрішніх морів;
- 5) Висока щільність міського населення;
- 6) Велике зосередження історичних, культурних і природних пам'яток на порівняно невеликій території;
- 7) Велика кількість різноманітних районів зі сприятливими умовами для відпочинку, лікування, організації екскурсій і подорожей;
- 8) Значний досвід в організації туризму: саме в Європі в середині XIX ст. туризм стає зоною підприємництва, перетворюючись поступово з елітного в заняття широких верств населення.

Високий рівень економічного розвитку більшості європейських країн, доходи населення і його соціальна структура (перевага середнього класу) дозволяють реалізувати потребу у відпочинку переважно більшій частині населення країн, в тому числі і за межами своїх країн. Про це свідчить той факт, що серед 10 держав світових лідерів за витратами на туризм, шість держав – європейські. Серед них на першому місці як в Європі, так і в світі стоїть Німеччина, де загальні витрати становлять 91,0 млрд. \$ на рік, а середні витрати на душу населення на рік – 1108 \$. За цими показниками відрізняються також Великобританія (68,5 млрд. \$ та 1211 \$), Франція (43,1 млрд. \$ та 693 \$), Італія (30,8 млрд. \$ та 519 \$), Росія (22,1 млрд. \$ та 175 \$), Нідерланди (21,7 млрд. \$ та 1103 \$).

Чисельність населення Європи – понад 700 млн. чоловік, 75 % населення мешкають у міських агломераціях. Високий рівень урбанізації та щільності населення, що відрізняються стрімким і напруженим ритмом життя, впливають на підвищення туристської активності населення. Крім того, населення Європи відрізняє етнічна й релігійна мозаїчність, високий рівень освіти й духовної культури, що є додатковим спонукальним мотивом до здійснення подорожей.

Розвитку туризму в Європі сприяє економічна й політична стабільність у регіоні, високий рівень співробітництва країн, у тому числі й в області туризму. Величезне значення має підписання Шенгенської угоди, введення єдиної валюти країн Європейського співтовариства – Євро, спільні туристичні проекти держав по освоєнню та збереженню рекреаційних ресурсів.

Більшість із європейських держав невеликі за розмірами. Деякі країни мають площу менш 50 тис. кв. км, наприклад: Люксембург, Мальта, Бельгія, Нідерланди, Данія, Швейцарія, Словаччина, Словенія, Македонія, Албанія, Естонія. Обмеженість території – фактор, що сприяє росту інтенсивності туристських вибуттів. Тільки такі країни як Росія, Казахстан, Україна, Франція й Іспанія, мають площу більш 500 тис. кв. км. При цьому Європейські країни більш-менш зручно розташовані, оскільки мають загальні кордони, які в основному проходять через легко переборні природні бар'єри. Географічна близькість і густа мережа різноманітних транспортних комунікацій роблять поїздки з країни в країну зручними й доступними.

Розвитку туризму в Європі сприяють природно-географічні особливості регіону. Його береги відрізняються значною порізанистю, наявністю внутрішніх морів, заток, бухт, що в сукупності зі сприятливими кліматичними умовами, сприяє створенню та бурхливому розвитку на узбережжях численних курортних приморських зон. Відповідно значна кількість європейських країн має приморське положення, володіє островами територіями, що сприяє розвитку круїзного морського туризму.

Кліматичні природні рекреаційні ресурси регіону дуже різноманітні. Більша частина Європи розташована в помірному кліматичному поясі, лише північ Скандинавського півострова – в арктичному поясі. Південна частина регіону (Піренейський, Апеннінський, Балканський, Кримський півострова) – у субтропічному кліматичному поясі. У цілому природно-кліматичні умови сприятливі для різноманітних видів як літніх, так і зимових рекреаційних занять.

На території Європи переважають низинні, горбкуваті й гірські райони. Серед гір переважають середні за висотою, вони не є перешкодою для налагодження транспортного сполучення і для переміщення рекреаційних потоків, проте є потужним ресурсом для розвитку гірськолижного туризму і альпінізму. Найбільш освоєними в цьому відношенні є Альпи, Карпати, Судети, Піренеї, Скандинавські гори.

Природні ландшафти на більшій території Європи майже не збереглися. З усіх частин світу Європа найбільш «окультурена». Проте природне середовище зберігається в межах численних особливо охоронюваних природних територій. Особливо цінними і унікальними в цьому відношенні є Фінляндія, Норвегія, Швеція, Росія.

Перетворенню Європи в провідний туристський регіон сприяли й культурно-історичні фактори. Саме Європа зробила величезний вклад у світову цивілізацію. Нідє в світі немає такої високої насиченості різноманітними історичними й архітектурними пам'ятниками різних епох – неоліту, Прадавнього Світу, Епохи Відродження, Епохи Великих географічних відкриттів, Промислових переворотів і революцій.

Європа — основний туристський регіон світу й надалі зберігатиме своє лідерство, незважаючи на те, що її частка в туристських прибуттях неухильно знижується: 1970 р. — 68,2 %; 2000 — 57,7 %; 2008 – 53,1 %; 2020 (прогноз) — 44,8 %). Подібна ситуація спостерігається й з доходами від туризму. Бурхливий розвиток ринку нетривалих поїздок з невисокими душевими витратами веде до зниження питомої ваги Європи в доходах від міжнародного туризму: 1970 р. — 61,5 %; 2008 р. — 50,2 %.

Неоднозначним виявляється вклад окремих субрегіонів. Так за даними 2008 року за доходами і за кількістю прибуттів лідируюче положення займала Південна Європа, за нею йде Західна Європа. За кількістю прибуттів третє місце займає субрегіон Східна і Центральна Європа, а четверте – Північна; за доходами від туризму ці регіони міняються позиціями. У прибуттях лідирують Південна й Західна Європа – більш 60 прибуттів на 100 осіб. Для поїздок за кордон (вибуття) – Північна й Західна Європа – більш 70 осіб.

Серед десяти держав-лідерів за кількістю міжнародних туристичних прибуттів багато років поспіль лідируючу позицію в світі посідає Франція. Серед інших держав – лідерів до європейських країн належать – Іспанія, Італія, Великобританія, Україна, Туреччина, Німеччина (3–8 місця відповідно).

Серед 10 держав світу з найвищим доходом від міжнародного туризму 7 розташовані у Європі: Іспанія, Франція, Італія (2,3,4 місця), Німеччина, Великобританія (6,7 місця), Туреччина, Австрія (9–10 місця).

Серед найбільш характерних особливостей рекреаційних потоків в європейському регіоні можна відзначити, такі:

- в Європі переважає внутрішньо-регіональний туризм, тобто обмін рекреаційними потоками між європейськими країнами вище, ніж між Європою й іншими континентами;

- у європейських рекреаційних потоках простежується тенденція «антиподності», що виражається в подорожах рекреантів з північних країн на південь і навпаки, жителів рівних районів на гірські курорти, городян – у сільську місцевість. Наприклад, основна причина меридіональної спрямованості рекреаційних потоків полягає у різниці кліматичних умов і розмаїтості ландшафтів, що, в свою чергу, наклало істотний відбиток на побут, культуру й традиції населення півдня й півночі регіону;

- концентрація рекреантів навколо Середземноморського басейну (включаючи прилеглі райони Азії й Африки);

- значна кількість подорожей у сусідні країни, що, як правило, пояснюється більш низькими витратами на поїздку, а також прагненням рекреантів ознайомитися з історією, культурою, традиціями розташованих поряд держав. Так, наприклад, в Італії більшість рекреантів становлять громадяни Німеччини, Швейцарії й Франції, в Україні – громадяни Російської Федерації;

- особливістю туристських пізнавальних маршрутів в регіоні, є те, що туристи за одну поїздку відвідують кілька Європейських країн.

Основними туристськими об'єктами в регіоні Західної Європи є: Альпи (зимові види спорту в Швейцарії та Франції); морські курорти узбережжя Франції; зони відпочинку в Арденнах (Бельгія, Люксембург) і Піренеях (Франція), долинах Рейну, Мозеля; озера в Німеччині; численні джерела цілющих вод (Німеччина, Франція, Швейцарія); культурні центри світового значення, в яких розташовані найвідоміші музеї (Британський, Національна галерея і Галерея Тейт у Великій Британії), картинні галереї (Будинок Рембрандта в Амстердамі), концертні зали (Шекспірівський і Ковент-Гарден в Англії); королівські палаци, замки, історичні й архітектурні пам'ятки; ре-ліквії Реформації в Німеччині, бібліотеки й університети (Британська бібліотека, Оксфордський і Кембриджський університети у Великій Британії); ландшафтні парки. У Німеччині протягом багатьох десятиліть проводять традиційні торгові ярмарки в Ганновері, Франкфурті-на-Майні, Лейпцизі. У країнах Західної Європи до списку культурної спадщини ЮНЕСКО внесено 110 об'єктів.

Країни Північної Європи відрізняються значними, в першу чергу, природними ресурсами для розвитку туристсько-рекреаційної діяльності:

гірські ландшафти, фіорди, сприятливі умови для зимових видів спорту (наприклад Лахті у Фінляндії цілком справедливо вважається столицею лижного спорту), прибережні острови, озерні ландшафти, заполярне літо. Культурною спадщиною є численні пам'ятники епохи вікінгів. Незважаючи на відносно суворий клімат, кількість рекреантів, які відвідують цей регіон, неухильно зростає, насамперед через популярність таких видів туризму, як екологічний (практично третина регіону це незаймана і не порушена діяльністю людини природа), відпочинок у сільській місцевості, рибна ловля, заняття різними видами зимового спорту, як традиційними: лижний всі його види, так і новітні, як сноуборд, катання на мотосанях, забіги на собачих запряжках. Крім того, цей регіон активно відвідується в період Різдвяних свят, тому що тут знаходиться єдине місце в світі, де можна поспілкуватися з живим Санта-Клаусом (Фінляндія, а саме в Лапландії за полярним колом, містечко Рованіємі, село Санта Клауса).

Субрегіон Центральної і Східної Європи має досить різноманітний рекреаційний потенціал: гірські курорти Карпат, Криму, Кавказу, Судет, Татрів; морські узбережжя Чорного, Азовського і Балтійського морів; унікальні ландшафти, особливо Карелії й Уралу, озерні ландшафти Білорусії, Польщі, оз. Балатон та Хевіз в Угорщині; джерела цілющих мінеральних вод в Чехії, Угорщині, Україні, Росії; багаті етнографічні традиції; релігійні святині православ'я; крупні історико-культурні центри – Москва, Санкт-Петербург, Київ, Львів, Прага, Будапешт та ін. У списку ЮНЕСКО понад 60 об'єктів.

Слід відзначити, що на Європейському туристському ринку активність країн Східної й Центральної Європи, постійно зростає. Тенденція підвищення як кількості міжнародних туристів так і доходів від нього зберігається вже кілька років поспіль. Незважаючи на світову економічну кризу, цей субрегіон в 2008 році збільшив в'їзд іноземних туристів на 3 %. Найбільшими темпами відзначилося зростання в таких країнах як: Болгарія, Україна, Киргизстан, Грузія, Вірменія. При цьому найбільшою популярністю користуються рекреаційні комплекси Росії, Польщі, Угорщини, Чехії, Болгарії.

Але при загальнопозитивних тенденціях, слід відзначити, що за розвитком рекреаційного господарства цей регіон значно відстає від інших європейських субрегіонів. Це пояснюється рядом факторів:

1) туристська інфраструктура, а також рівень сервісу країн Східної Європи за багатьма показниками не відповідає сучасним міжнародним вимогам і стандартам, прийнятим у Західній Європі;

2) недостатність реклами туристського продукту багатьох східноєвропейських країн на західному ринку;

3) відносно невисока купівельна спроможність основної маси населення ряду країн Східної Європи стримує зростання туристського потоку з цих країн;

4) на міжнародному туристському ринку зі східноєвропейськими країнами успішно конкурують такі традиційно туристські країни, як Греція, Туреччина, Кіпр, Мальта, Єгипет, Іспанія.

Регіон Південна Європа, поряд з Західною Європою, є найбільш відвідуваним туристським регіоном світу. В країнах цього регіону туризм є

однією з головних галузей господарства. Головними туристськими ресурсами є: морські узбережжя Середземномор'я й Атлантики з розташованими в їхніх межах островами; культурна спадщина, що охоплює пам'ятки античної, візантійської, римської, мавританської епох, середньовіччя й сучасність; високий рівень розвитку туристської інфраструктури й безумовно висока якість надання рекреаційних послуг.

У регіоні розвинені практично всі види туризму. Найбільш відомі курорти: Коста-Брава, Коста-Бланка, Коста-дель-Соль, Балеарські й Канарські острови (Іспанія), Лігурійська Рив'єра з центром у Сан-Ремо, узбережжя Адріатики (Італія), острова Егейського моря (Греція), Мальта – курортні зони світового значення, курорти субтропічного узбережжя Адріатики (Албанська Рив'єра), Чорного моря. Італійські Альпи – один з основних міжнародних районів зимових видів спорту. Всесвітньою славою увінчані архітектурні пам'ятники, скульптура й живопис, музичні здобутки, театр, кіно. Найвідомішими центрами культурного туризму є: Рим, Мілан, Флоренція, Венеція, Неаполь, Генуя, Мадрид, Барселона, Толедо, Саламанка, Севілья, Гранада, Афіни, Дельфи, Олімпія, Корінф тощо. У списку об'єктів ЮНЕСКО – 134.

Регіон Східно-Середземноморської Європи, який охоплює лише три держави – Кіпр, Ізраїль і Туреччина – почав виділятися в окремий туристичний субрегіон порівняно недавно, в зв'язку з активізацією процесів Європейської інтеграції. На розвиток рекреаційно-туристичного господарства даного субрегіону особливий вплив має суспільно-політична ситуація, яка характеризується значною нестабільністю: почастишали терористичні акти, військові конфлікти, наростання ісламського фундаменталізму, окупація Північної частини Кіпру турецькими військами та проголошення Турецької республіки Кіпр, арабо-ізраїльські конфлікти на Палестинських територіях. Значними факторами розвитку рекреації в цьому субрегіоні є його вигідне географічне положення та близькість від основних держав – поставщиків туристів. Серед природних рекреаційних ресурсів виокремлюється значна протяжність морського узбережжя (Середземне, Чорне, Егейське, Червоне, Мертве моря), сприятливі кліматичні умови субтропічного середземноморського клімату (за виключенням внутрішніх районів Туреччини), наявність гірських територій (Анатолійське нагір'я Туреччини) є потенційним ресурсом для розвитку гірськолижного туризму, на основі цілющих вод і грязей Мертвого моря діють бальнео-грязьові курорти.

Серед видів туризму, що одержали розвиток у Європі, виділяються лікувально – оздоровчий, діловий, релігійний, освітній, пізнавальний, круїзний (морський, річковий, озерний). Більшість подорожуючих Європою під час відпочинку відвідує різні розважальні установи і заходи.

Лікувально-оздоровчий туризм. Серед країн, у яких даний напрямок туризму одержав розвиток, лідує Чехія. Бальнеологічний курорт Карлови-Вари (колишній Карлсбад) щорічно відвідують близько 50 тис. осіб з 70 країн. Популярністю користуються й інші чеські курорти: Теплиці, Яхимов (перший у світі радоновий курорт), Маріанське-Лазне, Франтишкові-Лазне, Лугацовіце,

Янське-Лазне. Численні виходи мінеральних вод перетворили у світовий центр водолікувального купання маленьку Угорщину. Зараз кожний третій, що приїжджає в країну, їде на води. Серед них багато німців, американців, австрійців, самих угорців. У Польщі найбільш відомі бальнеологічні й бальнеогрязьові курорти Балтійського узбережжя: Свиноуйсьце, Камінь-Поморські, Колобжег.

Лікувально-оздоровчий туризм розвивається в Болгарії, Румунії, Словаччині, Словенії, Хорватії. У Росії унікальні запаси і якість мінеральних вод, розвинені традиції курортного відпочинку, але матеріальна база, як правило, низької якості. Основний курортний район – Кавказькі Мінеральні Води.

Курорти Західної Європи виявилися трохи потісненими на ринку лікувально – оздоровчої діяльності, але мають старі традиції. Курорти Віші (Франція), Баден – Баден і Вісбаден (ФРН), Бат (Великобританія), Спа (Бельгія), Бадгастан (Австрія), Давос і Санкт-Моріц (Швейцарія) були популярні вже у ХІХ ст.

Унікальні умови для сполучення відпочинку з лікуванням і оздоровленням організму створені на берегах Мертвого моря.

Діловий туризм. Більша частина ділових поїздок світу припадає на Європу, яка лідирує по витратах на діловий туризм. Основний постачальник ділових туристів – Німеччина. Як центри ділового туризму виділяються: ФРН, Великобританія, Франція, Нідерланди, Італія, Іспанія, Швеція, Швейцарія, Бельгія. Росте відвідування з діловими цілями країн Східної й Центральної Європи. Популярна Європа для проведення різних міжнародних виставок, ярмарок, конгресів. Міжнародні виставки й конгреси найчастіше проводять у Лондоні, Парижі, Страсбурзі, Ганновері, Давосі, Барселоні й ін.

Релігійний туризм. Європа – це в основному християнський світ, тому серед численних місць, що залучають прочан виділяються християнські святині. Найбільшими центрами християнського паломництва є Рим з Ватиканом, Єрусалим. Щорічно великий наплив туристів випробовують і інші відомі центри: Турін, Париж, Лурд (Франція), Брюгге (Бельгія), Фатима (Португалія), Варшава (Польща), Монсеррат (Іспанія), Київ, Тернопіль, Святогірськ, Москва.

Купально-пляжний туризм. У межах Європейського регіону сформувалися кілька рекреаційних районів приморського відпочинку. Головний з них – Середземноморський. Для нього характерні: перевага лінійної форми рекреаційного освоєння території (уздовж морського узбережжя), більша роль островів, виражена сезонність туристських потоків з перевагою літнього (купального) сезону, створення переважно великих комплексів з високою концентрацією туристів. Але в 1980-ті роки з'явилася нова тенденція формування невеликих за розмірами туристських центрів, що більше відповідає потребам сучасного активного туризму й краще вписується в навколишнє природне середовище. Серед країн Середземномор'я виділяються Іспанія, Італія, Франція, Греція. Головні райони міжнародного туризму в Іспанії – узбережжя Середземного моря, Канарські й Балеарські острови. Головний

середземноморський туристський район Франції — Блакитний берег (Французька Рив'єра) із широко відомими морськими курортами: Ніцца, Канн, Антиб. В Італії головний район середземноморського туризму — Італійська Рив'єра, що є продовженням французької, у Греції — острова Егейського моря.

В один з найважливіших туристських районів Середземномор'я перетворилося Адріатичне узбережжя Хорватії. Тут знаходяться такі відомі морські курорти, як Дубровник, Спліт. Все більшої популярності набувають середземноморські курорти Туреччини. Найвідоміший з них - Анталія.

Крім середземноморського, в Європі сформувалися ще два приморські туристські райони. Один з них — на Чорноморському узбережжі, де побудовані великі курортні комплекси. У Румунії: Мамайя, Ефорія (околиці Констанци); у Болгарії — Золоті піски, Дружба, Албена, Слинчев Бряг, Несебр; на Україні — узбережжя Криму (Євпаторія, Ялта), у Росії — Великі Сочі, Геленджик. Ще один приморський курортний район — узбережжя Північного й Балтійського морів, де зложилися десятки курортів: Сопот (Польща), Кюлунгборн (Німеччина), Брайтон і Борнемут (Великобританія), Сен-Мало (Франція).

Гірський туризм. Серед районів гірського туризму перше місце посідає Альпійський. Щорічно його відвідують до 150 млн. чоловік. Серед найвідоміших гірничо-спортивних і гірсько – кліматичних курортів: Шамоні, Сен-Жерве (Франція), Давос (Швейцарія), Кортина – д'Ампеццо (Італія), Інсбрук (Австрія). Другий великий район гірського туризму охоплює гори Центральної Європи — Карпати, Судети й Родопи, серед них найвідомішими є курорти: Оберхоф і Обервізенталь (ФРН), Закопане (Польща), Штребскерово (Болгарія).

Зложилися в Європі й райони озерного туризму – Озерний край у центральній Фінляндії, Кашубське й Мазурське поозер'я в Польщі, Мекленбургське поозер'я у ФРН, озеро Балатон в Угорщині. В Альпах (Австрія, Швейцарія, Італія) популярний відпочинок на гірських озерах.

Річковий круїзний туризм одержав найбільший розвиток на Дунаї, Рейні, Ельбі, Волзі.

Характеристика Американського рекреаційного регіону.

Американський регіон своїй значній долі у світовому рекреаційному ринку завдячує багатьом сприятливим факторам:

- вигідне географічне положення регіону поміж трьох океанів: Атлантичного, Тихого і Північного Льодовититого;

- величезна територія, з надзвичайно різноманітними і багатими природними та історико-культурними рекреаційними ресурсами, що дозволяє розвивати найрізноманітніші види туризму;

- високий рівень господарського розвитку країн, у тому числі туристської інфраструктури, що охоплює всі види транспорту і сприяє вільному пересуванню й розміщенню туристів, організації сервісу;

- високий рівень прибутків населення (США, Канада)

- Америка, здебільшого англомовний регіон, а це сприяє припливу рекреантів практично з у всіх країн, де говорять англійською мовою.

Природні рекреаційні ресурси цього регіону знаходяться на двох материках – Північній й Південній Америці та пов'язаних з ними островами, що обумовлює надзвичайну різноманітність і атрактивність даного регіону в цілому.

Північна Америка має складний рельєф, у її західній частині простягається гірська система Кордильєр (найбільша висота 6193 м – гора Мак-Кінлі). Тут нерідко трапляються землетруси, є діючі вулкани. Східну частину займають великі рівнини й середньовисотні гори. Береги розчленовані нерівномірно. Більшою порізаністю відрізняються тихоокеанське й атлантичне узбережжя Канади зі складною системою фіордів. На атлантичному узбережжі США завдяки рівнинному рельєфу сформувалися великі лагуни з пляжами і добре прогрітою водою. На півострові Флорида береги утворені будівлями коралів і мангрових заростей.

Клімат Північної Америки змінюється від арктичного на крайній півночі до тропічного у Карибському субрегіоні. Клімат приморських районів знаходиться під впливом океанів, у внутрішніх частинах материка наростає його континентальність. Найбільша кількість опадів випадає на Тихоокеанському узбережжі Аляски й Канади – до 3000 мм у рік, мінімальне (100-200 мм) – у міжгірних долинах Кордильєр. Узимку до півночі від 42 0 пн. ш. формується стійкий сніжний покрив, що уможливорює розвиток зимових видів відпочинку. У горах гірськолижні курорти зустрічаються аж до південних кордонів США.

У Північній Америці густа річкова мережа. Найбільша річкова система – Міссісіпі – Міссурі (довжина 6420 км). Інші значні ріки: Святого Лаврентія, Маккензі, Юкон, Колумбія, Колорадо. Ріки, що течуть на заході й півночі материка, мають гірський характер – стрімкі, буяють порогами, водоспадами. Такі якості сприяють розвитку екстремальних видів туризму, зокрема, рафтіngu. У північній частині материка значна кількість озер: Великі озера (Верхнє, Гурон, Мічиган, Онтаріо, Ері), Вінніпег, Велике Невільничє, Велике Ведмеже.

Розходження в географічному положенні, кліматі, будові рельєфу визначили формування різних природних зон. Величезну територію материка обіймають ліси – тайга (у центральних районах Канади), змішані й широколистяні (у басейні Великих озер), тропічні вічнозелені (на південно-сході). У внутрішніх районах переважає степова й напівпустельна рослинність.

Північна Америка – багатонаселений і високо урбанізований субрегіон, тому в багатьох районах природні ландшафти поступилися місцем культурним. Але для збереження природи, а також для розвитку туризму були організовані численні (понад 50) національні парки. Найбільш відомі національні парки: Йеллоустонський, Йосемітський, Глейшер, Секвоя, Гранд-Каньйон, Гранд-Тітон, Карлсбадські печери (США), Вуд-Баффало, Оленячий острів (Канада). Цікавою формою використання територій також є туристські тропи, які мають значну протяжність і прокладаються по найбільш атрактивних природних районах, наприклад, Аппалачська (3200 км) та Тихоокеанська (3680 км) тропи.

Рельєф Південної Америки представлений сполученням високих гір і великих рівнин. Гірський пояс Кордильєр, що простягнувся вздовж

тихоокеанського узбережжя материка, називається в Південній Америці Андами. Найвища вершина не тільки материка, але й усієї західної півкулі – гора Аконкагуа (6960 м). Майже на всьому протязі гірські ланцюги несуть на собі численні конуси вулканів, у тому числі діючих. Всю іншу площу материка займають плоскогір'я (Гвіанське, Бразильське, плато Патагонії) і рівнини, включаючи санайбільшуна земній кулі – Амазонську низовину.

Південноамериканський материк розкинувся переважно в низьких широтах, що забезпечує йому надходження величезної кількості сонячного тепла. Тому тут переважають тропічні ландшафти. На материку панують вологі тропічні ліси, савани, зі своєрідним і багатим рослинним і тваринним світом. Лише крайній південь континенту заходиться у помірному поясі, це обумовлює існування численних особливо охоронюваних природних територій і відповідно створює широкі можливості для розвитку екологічного туризму.

Своєрідні культурно-історичні рекреаційні ресурси Америки, які формувалися в умовах етнокультурної розмаїтості корінних народів і європейської колонізації. Особливості колонізації пояснюють виділення на континенті двох головних історико-культурних областей: Англо-Саксонської, до якої входять США й Канада, і Латинської – всі держави південніше ріки Ріо-Гранде (тобто границі Мексики й США). Європейська колонізація супроводжувалася руйнуванням традиційної культури й способу життя аборигенів, тому пам'яток доколумбової цивілізації в Америці збереглося мало (Чічен-Іца, Мачу-Пікчу, Куско, Наска). Однак інтерес до історії сучасних американців і рекреантів з інших країн світу сприяє збереженню об'єктів, що розповідають про минуле Америки. Індійські поселення, селища старателів часів «золотої лихоманки», містечки «дикого Заходу» – все це старанно відтворюється, оберігається й використовується в туристській індустрії. Попит на розваги сприяв появі таких специфічних туристських об'єктів, як тематичні парки. Багато з них мають зони, присвячені історії Америки. Об'єктами туристського показу стають будь-які споруди й установи, що дозволяють доторкнутися не тільки до минулого, але й такі, що демонструють сучасні досягнення і спосіб життя американської цивілізації (Голівуд, Білий Дім – резиденція президента США).

У цілому в регіоні переважає християнство, представлені також інші релігії. Однак центрів християнського паломництва світового значення в Америці немає. Висока частка католиків серед християн обумовила широке поширення культу Діви Марії, її почитають у всіх католицьких храмах, які й стали центрами притягання, як віруючих, так і туристів, що представляють інші конфесії.

Слід зазначити, що рекреаційні ресурси Америки освоєні й використовуються в регіоні нерівномірно: добре – у межах США, Канади й країнах Карибського басейну, недостатньо – у країнах Центральної і Південної Америки. Відповідно і стан рекреаційного ринку в регіоні диференційований й прямо пов'язаний з рівнем соціально-економічного розвитку країн регіону. Найбільш високим ступенем господарського розвитку, у тому числі

рекреаційної інфраструктури і всіх видів транспорту, відрізняється Північна Америка.

Американський рекреаційний регіон зараз є третім за масштабами міжнародного туризму, і займає частку на рівні 15,9 % від загальносвітового туристського потоку, з них, за цим показником, долі окремих субрегіонів розподіляються таким чином: 10,6 % – субрегіон Північна Америка; 2,3 % – Південна Америка; 2,2 % – Карибська Америка; 0,9 % – Центральна Америка. Відповідно 65 % міжнародних прибуттів у регіон припадає лише на три країни Північної Америки, всі вони входять до рейтингу 20 найвідвідуваніших країн світу: США посідає друге місце в світі — 45,5 млн., Мексика – 10 місце – 22,6 млн., а Канада в списку держав-лідерів посідає 15 місце, приймаючи 17,14 млн. туристів на рік. Карибські острови, які відвідують майже 20 млн. туристів, лише нещодавно поступилися другим місцем по прибуттях Південній Америці. Особливої уваги заслуговують також і показники середньорічного зростання кількості обслуговуваних, за яким всі субрегіони Америки мали позитивне значення. При цьому найвищими темпами відрізняється субрегіон – Центральна Америка, який нарівні з субрегіоном Північно-Східна Азія (здебільшого Китай) належить до так званих регіонів бурхливого туристичного розвитку і має середньорічні темпи приросту – 8,4 %. Регіон стає улюбленим місцем відпочинку й дуже затребуваний туроператорами з усього світу.

В Америці рекреаційні потоки мають як меридіональне, так і широтне спрямування. Внутрішньорегіональні поїздки мають меридіональний напрямок при перетинанні державних кордонів, але надалі вони «віялами» розтікаються територією приймаючих країн і поступово здобувають широтний напрямок. Широтний напрям в основному мають міжрегіональні потоки з Європи та країн Азіатсько-Тихоокеанського регіону. Саме ці регіони є найбільшими поставщиками туристів в Американський регіон.

Внутрірегіональний туризм в Америці має домінуюче значення (майже 3/4 всіх прибуттів), при цьому найбільш інтенсивні показники його простежуються при обміні туристами між сусідніми прикордонними державами США – Канада, США-Мексика.

У міжрегіональних поїздках американців лідирують країни Європи (Великобританія, Франція, Італія, Німеччина, Іспанія). Зростаючий інтерес американські туристи виявляють і до АТР, активно відвідуючи Китай разом із Сянганом, Японію, Республіку Корею, Сінгапур, Австралію. За туристськими витратами перше місце в Америці й світі посідають США. Значними витратами на міжнародний туризм серед американських країн відрізняються Канада, Бразилія, Венесуела.

Доходи від міжнародного туризму в регіоні сягають 10-20 % від загального експорту товарів і послуг. Такий високий рівень є наслідком конкурентоспроможності регіону й спеціалізацією деяких районів на туризмі. На Британських Віргінських островах, на Антигуа й Барбуді ця частка перевищує 80 %, на Гренаді й Ангільї – 60, на Кубі, Барбадосі, Ямайці, Мартініці, Гваделупі знаходиться в межах від 40 до 50 %. Середній рівень доходів на одне прибуття в даному регіоні становить 870 \$. Загальна частка

доходів від світових показників знаходиться на рівні 20 %, з них 14,7 % припадає на Північну Америку, 2,5 % – на Карибську, 2,0 % – Південну та 0,8 % – Центральну.

Характеристика Північно-Американського рекреаційного субрегіону.

Головними туристськими центрами у Американському регіоні постають три країни Північної Америки – США, Канада й Мексика, які утворюють єдиний субрегіон – Північна Америка.

США мають свої неповторні природні, історичні та економічні особливості. У відповідності до природних умов і ступеня рекреаційно-туристичної освоєності на їх території виділяють великі рекреаційно-туристичні зони з наступним виділенням рекреаційних районів:

– Східна зона – основою функціонування рекреаційного господарства в даній зоні є історико-культурний потенціал великих міст з їх порівняно молодими історичними пам'ятками та сучасним бурхливим міським життям. До цієї зони фактично входить величезна агломерація, яка охоплює Нью-Йорк, Філадельфію, Вашингтон, Бостон, Балтимор та багато інших великих міст. Цей район привертає значну увагу міжнародних туристів, але при цьому самі американці при подорожах з метою відпочинку віддають перевагу іншим районам США, або відпочивають в природних місцевостях даної зони – приозерний край, гірські райони Аппалачей. В даній зоні виділяються такі райони, як: Мегалополіс і Янкіленд.

– Західна зона є всесвітньо відомою своїми природними пам'ятниками, національними парками й незвичайною розмаїтістю ландшафтів. Головна спеціалізація – екологічний і спортивний туризм. В даній зоні виділяють такі райони: Внутрішній Захід, Північний Захід, Аляску та Південь Тихоокеанського узбережжя США або Каліфорнійський район, який має найпотужніше рекреаційне значення в межах всієї країни і спеціалізується на розважальному, пляжному й діловому туризмі з такими центрами як Голівуд, Диснейленд, Лас-Вегас. Столицею цієї зони є Лос-Анджелес.

– Центр США або «Хартленд» (від англ. HeartLand – земля-серцевина) – ця зона охоплює внутрішні райони США, відокремлені від морських пляжів і густонаселених територій, які не мають значних культурно-історичних пам'ятників та атрактивних природних ландшафтів. З точки зору туризму це транзитний регіон. Єдине виключення – ланцюжок великих агломерацій Клівленд – Чикаго – Детройт із розвиненим діловим туризмом. До складу цієї зони входять Приозер'я, Центральні рівнини й Великі рівнини.

– До Південно-Східної зони входить Південно-Атлантичний туристський райо, райони Галф і Флорида. Ця зона охоплює південну частину узбережжя Атлантики та Мексиканської затоки. В цій зоні знаходяться два потужні рекреаційні райони держави – півострів Флорида, який дає 1/3 доходів американської індустрії туризму та район Мексиканської затоки – Галф (від англ. gulf – затока).

- Зона тропічних островів – Гавайї, Віргінські острови й острів Гуам.

Мегалополіс – це близько 100 тис. кв. км майже безперервної забудови, що тягнеться від Бостона до Вашингтона. На цій порівняно невеликій території (менш ніж на 2% території США) проживає біля п'ятої частини населення всієї країни. Район – один з туристичних лідерів країни. Рідке відвідування США обходиться без відвідування Нью-Йорка – головних воріт країни, особливо для рекреантів з Європи. Нью-Йорк – туристична столиця США, найвідвідуваніше місто Північно-Американського рекреаційного субрегіону. Тут знаходиться символ країни – Статуя Свободи й знамениті на увесь світ хмарочоси Манхеттена і відповідно найбільшою мірою розвинений оглядово-екскурсійний і культурно-історичний туризм. Крім пам'яток архітектури всіх періодів американської історії від колоніального періоду до сучасності, у Нью-Йорку знаходяться найзнаменитіші музеї країни – Метрополітен і Гуггенхайма. Інтерес у рекреантів викликають також етнічні квартали міста: Маленька Італія, Чайна-Таун та ін. Інші великі міста мегалополіса, Бостон і Філадельфія, знамениті своїми історичними пам'ятниками. У Бостоні – це пам'ятники колоніального періоду (р-н Бікон Хілл) і місця, пов'язані з Американською Революцією (останні об'єднані в маршрут Фрідом Трейл – Шлях Свободи). У Філадельфії це святиня Американської Революції – Індепенденс-Хол, де була проголошена Декларація Незалежності, та інші будинки колоніальної епохи. Осторонь стоїть Вашингтон, весь центр якого фактично є діючим музеєм американської державності. Основна спеціалізація міста – культурно-історичний, патріотичний туризм. Тисячі екскурсантів щодня відвідують Білий Дім, Капітолій, меморіали Вашингтона, Джефферсона й Лінкольна. Крім того, Вашингтон знаменитий своїми художніми галереями й музеєм Холокосту, що був донедавна найбільшим у світі. Мегалополіс витягнувся уздовж узбережжя Атлантичного океану, тому значну роль у районі грає пляжний і розважальний туризм. Пляжі розташовані на нью-йоркському Лонг-Айленді, Нью-Джерсійському Кейп Мей і в Оушен-Сіті, шт. Меріленд. Головний розважальний центр району – Атлантик-Сіті, шт. Нью-Джерсі, вважається східним аналогом Лас-Вегаса, причому він обганяє Лас-Вегас як за кількістю відвідувачів, так і за доходами від туризму.

Янкленд – культурний регіон США, ареал проживання янки, як називали в XVIII столітті американських колоністів – жителів півночі. Район чітко ділиться на дві частини – Нова Англія (штати Коннектикут, Массачусетс, Род-Айленд, Нью-Гемпшир, Вермонт і Мен) і Верхній Нью-Йорк, туристична спеціалізація яких – історична й природна. Нова Англія – колиска американської історії, де дотепер без серйозних змін збереглися містечки колоніальної епохи. Тільки в штаті Массачусетс серед таких міст можна назвати історичне село Плімут (місце першої колонії поселенців з легендарного «Мейфлауера»), університетський Кембрідж, знаменитий процесами над відьмами Салем, фабричний Лоуелл і Лексінгтон. Список можна продовжити іншими містами Нової Англії: Провіден і Ньюпорт (шт. Род-Айленд), Хартфорд і Нью Хейвен (шт. Коннектикут), Портсмут (шт. Нью-Гемпшир) і Портленд (шт. Мен). Схожа картина у Верхньому Нью-Йорку й штаті Пенсільванія, в яких зосереджені значимі місця для американської історії. Але не тільки історія

залучає рекреантів у Янкіленд. Природна перлина району – Ніагарський водоспад, що у рік відвідують більше 10 млн. туристів на рік. Крім того, серед природних об'єктів можна відзначити національний парк Адірондак (тут розташований Лейк-Плейсід, курорт, що двічі приймав зимові Олімпійські ігри в 1932 і 1980 р.) і озера Фінгер-Лейкс (шт. Нью-Йорк), півострів Кейп Код, шт. Массачусетс і Білі гори в шт. Нью-Гемпшир, національний парк Акадія в шт. Мен і гірськолижні курорти в шт. Вермонт.

Внутрішній Захід з'єднує в собі самі найзахоплюючі ландшафти й головну культурну легенду країни – Дикий Захід. Хоча в цілому весь район гористий, він відрізняється незвичайною різноманітністю ландшафтів. Найзнаменитіший національний парк країни – Йеллоустонський пропонує своїм відвідувачам водоспади, гейзери, гарячі джерела, гірські прогулянки й можливість спостерігати за дикими тваринами в природному середовищі. У тому же штаті Вайомінг знаходиться національний парк Гранд Тетон – район гірських походів і скелелазіння. У національному парку Арчес «найбільше у світі» число природних мостів і арок, утворених винятково силами природи. Але головна природна перлина району, та й всієї країни розташована у штатах Колорадо й Арізона – це Гранд Каньйон або Великий каньйон Колорадо довжиною в 350 км, шириною від 6 до 30 км і 1,5 км глибиною. Колорадо – головний гірськолижний центр країни з десятками курортів, найвідомішим з яких є Аспен. Широко розвинений у районі й культурно-історичний туризм, адже ця земля Дикого Заходу, дотепер населена його головними міфічними персонажами – ковбоями й індіанцями. Втім, індіанські пам'ятники (Меса Верде, шт. Колорадо, Чако, шт. Нью-Мексіко) ведуть відвідувачів у доколумбову епоху. Можна побачити не тільки археологічні розкопки, але й «живий» побут корінних американців, відвідавши індіанські резервації в Нью-Мексіко й Арізоні (майже кожна з них проводить спеціальні фестивалі). Крім того, Внутрішній Захід зберігає спадщину іспанських колоністів (Санта-Фе, шт. Нью-Мексіко, Тусон, шт. Арізона), мормонів (культура й звичаї мормонів залучають рекреантів у міста Юти й північної Арізони, але насамперед у мормонську столицю Солт-Лейк-Сіті).

Північний Захід є центром екотуризму. Найбільш знаменитими природними визначними пам'ятками району є національний парк, що знаходиться під охороною ЮНЕСКО, Олімпік, гора Рейнір, гора Худа, озеро Крейтер, каньйон Хеллс тощо. Всі вони використовуються для організації піших походів й спостереження за дикою природою. Крім того, привабливими для рекреантів є міста Сіетл і Портленд. За Сіетлом давно закріпилася слава одного з найкрасивіших і безпечних великих міст США, тому йому часто «довіряють» проводити великі змагання або виставки.

Аляска за спеціалізацією схожа на вищеописаний район, однак відірваність від суміжних штатів США й унікальна природа змушує виділити її в окремий район. Національні парки й охоронювані території обіймають майже третину території штату, однак туристи відвідують, як правило, околиці міста Анкоридж і «Пеєхендл». Серед природних туристичних об'єктів вирізняється національний парк Деналі, у якому розташована гора Мак-Кінлі – найвища

вершина Північної Америки. Крім того, Аляска цікава для рекреантів можливістю вивчити культуру ескімосів і алеутів, а також познайомитися зі спадщиною російських колоністів (з останнім можна познайомитися, наприклад, у місті Сітка – столиці російської Аляски).

Південь Тихоокеанського узбережжя США – Каліфорнійський туристський район є лідером як за кількістю туристів, так і за одержуваними від туризму надходженнями. У цій «американській Рив'єрі» представлені майже всі типи туризму. Головний туристичний магніт – південь штату Каліфорнія – м. Лос-Анджелес, яке вже давно асоціюється з Голівудом. Поряд із Флоридою, південна Каліфорнія – центр розважального туризму, заснованого на відвідуванні тематичних парків. Як і в Орlando, тут знаходяться Диснейленд, парк кіностудії «Юніверсал», «Водний світ». Південь Каліфорнії також спеціалізується на пляжному туризмі. Це один зі світових центрів серфінгу. Уздовж узбережжя простягнувся ланцюжок курортних містечок. На жителів південної Каліфорнії був споконвічно орієнтований і Лас-Вегас. І хоч зараз це світовий ігровий центр, туристи вихідного дня однаково відіграють важливу роль. Другий рекреаційний центр в районі – Сан-Франциско, визнаний самими американцями найкрасивішим містом США. Місто спеціалізується на діловому й розважальному туризмі. Знаменита Каліфорнія й своїми природними ресурсами: в цьому районі родючі рівнини змінюють безжиттєві пустелі і гірські ланцюги Сьєрра-Невада. Особливою популярністю користуються Йосемітський національний парк, національний парк Секвой, долина Смерті й пустеля Могаве, а також «Винна країна» – долини Напа й Сонома, засаджені виноградниками. Пустелі й гори Каліфорнії – центр, насамперед, зимового туризму. Пустельний оазис, що став курортним містом Палм Спрінгс, приймає рекреантів з кінця ХІХ століття. Зараз він обріс десятком приміських курортів і майже сотнею полів для гольфа. А озеро Тахо, затиснуте меж ланцюгів Сьєрри-Невади, стало знаменитим гірськолижним курортом. Про історичне минуле району, насамперед про часи «золотої лихоманки» нагадують міста Грасс-Веллей, Невада-Сіті, а також невадський Вірджінія-Сіті.

Приозер'я – потужний промисловий комплекс уздовж південного узбережжя Великих Озер. Тут розвинений діловий туризм, центрами якого є Чикаго й Детройт. Хоча Чикаго популярний і серед туристів, що їдуть на відпочинок в основному з пізнавальною метою, чикагські хмарочоси за популярністю поступаються тільки нью-йоркським, туристи відвідують також історичні місця міста пов'язані зі «спадщиною» часів Аль-Капоне й «сухого закону» та численні міські музеї. Автомобільна столиця країни Детройт, крім численних автомобільних музеїв, пропонує туристам еkleктичні колекції музею Генрі Форда й щорічних джазових фестивалів, а Клівленд недавно відкрив гігантський за площею музей рок-н-ролу. Густонаселене урбаністичне ядро району забезпечує великий потік туристів вихідного дня, що проводять уїк-енд серед дюн узбережжя Великих озер. А в «край 10 тисяч озер» Мінесоту відпочити в тиші безкрайніх лісів і озер приїжджають туристи з усією країною.

Центральні Рівнини – це слаборозвинений туристичний район. Серед основних місць, відвідуваних туристами, можна виділити місця, пов'язані з

природним туризмом (Мамонтові печери в шт. Кентуккі), розважальним (автомобільні перегони в Індіанapolisі, шт. Індіана, і кінські перегони в Луїсвіллі, шт. Кентуккі) і історичними (місця, пов'язані з життям А. Лінкольна в Спрінгфілді, шт. Іллінойс).

Великі Рівнини – також слаборозвинений туристичний район, що несе, в основному, транзитні функції. Виключенням є Блек-Хіллз – гірський район, знаменитий природними й історичними пам'ятниками. Найвідвідуванішим місцем Блек-Хіллз є гора Рашмор з висіченими в скелі портретами американських президентів.

Південно-Атлантичний район здебільшого спеціалізується на історичному туризмі. Головні його центри – це історичні міста й місцевості, пов'язані з Громадянською війною. До першого відносяться міста Чарлстон, шт. Південна Кароліна й Савана, шт. Джорджія, де збереглася атмосфера плантаторського Півдня, який описаний у романі М. Мітчелл «Унесені вітром», а також Уільямсбург і Джеймстаун (шт. Вірджінія), у яких відтворений побут перших англійських колоністів. Туристів також залучають маєтки Дж. Вашингтона (Маунт Вернон) і Т. Джефферсона (Монтічелло), що також знаходяться у шт. Вірджінія. Незначно тут розвинений пляжний туризм – пляжі узбережжя Південної Кароліни й Золотих островів (шт. Джорджія). Для аматорів природного туризму інтерес представляють парки шт. Західна Вірджінія й Вірджінія, розташовані в Аппалачах.

Флорида – один з головних рекреаційних районів країни. Основна спеціалізація району – сімейний, пляжний і розважальний туризм, хоча й у цьому районі можна знайти й пам'ятники історії й охоронювані природні території. Пляжі тягнуться майже уздовж усього узбережжя півострова, це знамениті Сонячний і Золотий береги. Найвідомішими курортами є Майамі-Біч, Дейтона-Біч і Палм-Біч. Перший давно став частиною столиці району й курортною столицею США. У місті Орlando розташована ціла серія тематичних парків для всієї родини. По-перше, це Дісней-Уорлд один з найбільших розважальних комплексів на планеті із готелями, ресторанами, магазинами й дискотеками. Поруч із Дісней-Уорлдом виросло ще кілька тематичних парків. Найвідомішими є комплекс парків студії «Юніверсал», що веде відвідувачів у світ кіно й пригод, і «Водний Світ», що знайомить відвідувачів з дельфінами, косатками, морськими левами й іншими мешканцями океану, «Чудовий Китай», що пропонує зменшені копії головних визначних пам'яток Китаю, Космічний центр Кеннеді, розташований недалеко від космодрому на мисі Канаверал, хоча це скоріше музей, ніж парк атракціонів.

Галф (від англ. gulf – затока) – Мексиканська затока – це район, який спеціалізується на пляжному і розважальному туризмі. Зменшує привабливість цього району високий ступінь промислового освоєння узбережжя. Крім того, у своїх границях Галф збігається із Глибоким Півднем – культурним районом, що завжди вважався проблемною частиною США. Тому розвиток туризму тут має осередковий характер. Головними осередками розвитку тут є ланцюг пляжів від Пенсаколи до Панама Сіті і техаські курорти на околицях Галвестона й на

Падре Айленд. Район також є популярним через значний розвиток фестивалів. Безперечний лідер по числу туристів – Марді Гра, що проходить у Новому Орлеані, шт. Луїзіана. Також у Галф туристів залучають музичні фестивалі, адже Новий Орлеан – столиця джазу, Нешвілл – кантрі, а Мемфіс, шт. Теннессі – батьківщина рок-н-ролу. У Мемфісі знаходиться Грейсленд – маєток Елвіса Преслі, у якому проводиться фестиваль у його честь. З культурно-історичних об'єктів району туристи відвідують старий французький квартал Нового Орлеана, пам'ятники періоду рабовласницького Півдня й місця, пов'язані з військовою історією Техаса, насамперед, знаменитий форт Аламо.

Гавайські острови – архіпелаг з 24 островів, знаходиться в центральній частині Тихого океану. Усі найбільш великі острови: Гаваї, Кахулаві, Оаху, Мауї, Кауаї – гористі й низькі. На північно-заході атоли Гавайських островів вінчають підводний вулканічний хребет і є найвищими на землі діючими вулканами. Туризм на цих територіях є найважливішою галуззю економіки. Спеціалізація Гавайських островів – пляжний і природний туризм. Щорічно Гаваї відвідують близько 6 млн. чоловік. Більшість із них приймає острів Оаху. Тут знаходиться столиця штату – Гонолулу й сумно відомий Перл-Харбор, нині музей-меморіал. Південне узбережжя острова зайняте самими знаменитими пляжами, наприклад Вайкікі. Північне ж узбережжя Оаху – розвинене як центр серфінгу. Острів Мауї – другий по розвитку рекреаційної інфраструктури. Крім смуги пляжів визначною пам'яткою острови вважаються схили вулкана Халеакала й «самі гавайські» міста Хана й Лахайна, що зберегли уклад життя корінного населення островів. Серед природних об'єктів найвідомішими є численні кратери діючих вулканів національного парку Вулканів, зокрема, «сама висока гора в світі» – Мауна Лоа, що піднімається на висоту в 9150 м і знаходиться під водою і «самий активний вулкан у світі» – Кілауеа.

Другим крупним рекреаційним центром в Америці є Мексика, яка володіє атрактивними природним і історико-культурними рекреаційними ресурсами і має можливості для організації різноманітних видів туризму. Чисельні форм рельєфу (низовини, гірські масиви та діючі вулкани), різноманіття клімату і рослинного покриву в державі сприяє розвитку активних видів туризму та екологічного туризму на особливо охоронюваних природних територіях – Шел Ха, Ешкарет, Шпу Ха, Таско Босенчев, Кумбрес-Де-Монтеррей, Ла-Молинче, Піко-Де-Орісаба.

Серед найбільших центрів пізнавального туризму – столиця держави – Мехіко, піраміди Теотіукана, місто Пеленке і Чічен-Іца, де знаходяться споруди культури майя, Гвадалахара та Монтеррей – пам'ятники і місцевості пов'язані з періодом колоніальної епохи.

Пляжно-купальний туризм зосереджений в трьох найкрупніших районах – Акапулько, Мансанільо і Канкун – мережа курортів і національних парків, що простягнулися на 140 км. по узбережжю. На узбережжі Карибського моря знаходиться другий за величиною у світі кораловий риф.

Канада – це третій визначний туристській центр Північно-Американського рекреаційного регіону. В першу чергу вирізняється своїм колосальним природним рекреаційним потенціалом який дбайливо

охороняється мережею національних природних парків (разом їх налічується понад 40, а їх площа перевищує 10 % від площі держави). Найбільш відомими з них є такі: «Ауюіттук», «Нортен-Юкон», «Наханні», «Банф», «Вуд-Буффало», «Глейшер», Парк динозаврів в долині р. Ред-Дір (належить до Списку ЮНЕСКО), «Тисяча островів», «Грос-Морн», «Лаврентійський». По всіх національних парках в Канаді прокладені відмінно облаштовані туристські маршрути, які передбачають можливі варіанти як за тривалістю, так і за способами пересування туристів. Привабливими природними місцевостями виступають – Канадські Кордильєри, узбережжя Великих озер і долина р. Св. Лаврентія, Ніагарський водоспад, який є фактично самостійним рекреаційним комплексом. Окрім екологічного туризму в Канаді розвинені добувательства види рекреації – рибальський і мисливський туризм. Центрами пізнавального туризму в Канаді виступають – Оттава, Торонто, Квебек, Онтаріо, Ванкувер, Монреаль. Традиційно активність відвідування Канади підвищуються в літні місяці. Головними постачальниками туристів до Канади виступають США, Великобританія, Франція, Австралія, Японія.

Характеристика Карибського рекреаційного субрегіону. Карибський рекреаційний субрегіон складається з трьох груп островів – Великих Антильських, Малих Антильських і Багамських, на яких розміщуються невеликі самостійні держави і самоврядовані території. Головними рекреаційними ресурсами даного субрегіону виступають природні – сприятливий субтропічний клімат, морські узбережжя з чудовими пляжними територіями та високою температурою морською води, різноманітна тропічна рослинність та тваринний світ. Єдиним негативним природним фактором є так званий «сезон дощів» – який триває з червня по жовтень і характеризується дощовою, іноді ураганною погодою. Історико-культурні ресурси субрегіону сформувалися під впливом місцевих жителів, багатьох народів Європи та африканських рабів. Головними видами туризму в субрегіоні є: круїзний – на сьогодні цей субрегіон є найрозвиненішим щодо проходження круїзних маршрутів та концентрації круїзного флоту; пляжно-купальний відпочинок – лідерами в цьому напрямку виступають – Багамські острови, Куба, Домініканська республіка, Ямайка, Гваделупа, Барбадос. Особливістю проведення пляжно-купального відпочинку на островах є його сполучення з пізнавально-екскурсійною діяльністю, яка є досить диференційованою і включає природничо-орієнтовані, промислові, історичні, етнографічні пропозиції; дайвінг – при чому даний субрегіон багатий як на природні, так і техногенні підводні об'єкти, можливості для підводного полювання – Багамські острови, о. Аруба, о. Біміні, о. Андрос; віндсерфінг – Домініканська республіка; морська риболовля та розважальний туризм (майже повсюдно, зокрема, широко розвинений гральний – о. Аруба).

Характеристика Центральноамериканського рекреаційного субрегіону.

Центральноамериканський рекреаційний регіон охоплює сім держав так званої «перешийкової» частини Америки. Географічне положення цих держав є вкрай сприятливим, оскільки більшість з них мають вихід до узбережжя двох

океанів. Здебільшого природні рекреаційні ресурси представлені невисокими гірськими районами, сприятливим тропічним кліматом, екзотичною тропічною рослинністю та пляжними територіями. Культурно-історичні ресурси в основному достатньо молоді, але в окремих місцевостях збереглися пам'ятки індійської культури – майя. В основному

рекреаційна спеціалізація збігається з регіоном Карибської Америки, з тією різницею, що в даному субрегіоні розповсюджені особливо охоронювані природні території, що, безумовно, відкриває можливості для розвитку екологічного туризму. Проте туризм ще не отримав достатнього розвитку в цьому субрегіоні через низький рівень інфраструктурного забезпечення, нестабільного політичного і економічного положення в ряді держав. Найбільшим рівнем рекреаційної освоєності в цьому субрегіоні відзначаються Коста-Ріка, Беліз, Гватемала, Панама. Країни Центральної Америки роблять ставку на розвиток комбінованого туризму й пропонують маршрути, які дозволяють комбінувати екологічний, пригодницький, пляжний туризму, а також заняття серфінгом, гольфом, риболовлею.

Характеристика Південно-Американського рекреаційного субрегіону.

Південно-Американський рекреаційний субрегіон має значний рекреаційний потенціал, який в основному представлений різноманітними природними ресурсами. Даний субрегіон лежить в екваторіальних, тропічних і субтропічних широтах, що обумовлює достатньо високі температури впродовж всього року і відповідно розвиток різноманітної флори і фауни, що дало підстави для організації охоронюваних територій. Історико-культурні ресурси субрегіону в основному представлені об'єктами давньої індійської цивілізації – інків та цивілізаційними романо-католицькими досягненнями нового та новітнього часів.

Країни Південної Америки відносно слабо представлені на туристському ринку регіону, що обумовлюється рядом факторів:

- віддаленість від основних регіонів – постачальників туристів, насамперед, європейського;
- низький рівень розвитку транспортних засобів;
- в цілому невисокий рівень розвитку рекреаційної інфраструктури й рівня надаваних послуг;
- відсутність економічної та політичної стабільності в багатьох країнах.

У загальному плані в Південно-Американському регіоні можна виділяти чотири туристських райони: Північ (всі держави, що розташовуються північніше Бразилії), Бразилія, Південь (Парагвай, Уругвай, Аргентина) і Анди (Еквадор, Перу, Болівія, Чілі). Найбільшого розвитку рекреаційна діяльність набула в таких центрах субрегіону, як Бразилія, Аргентина, Уругвай.

Серед видів туризму, що одержали розвиток у Південній Америці, виділяються оздоровчий (пляжно-купальний), діловий, пізнавальний, екологічний, круїзний (морський, річковий), екстремальний.

Так оздоровчий (пляжно-купальний) туризм розвинений на південному-сході Бразилії, острів Маргарита (Венесуела), Провінція Гуайс (Еквадор), Атлантида, Піріаполіс, Мінас, Пан-де-Азкар, Пунта-Дель-Есте (Уругвай) та ін.

Центрами екологічного туризму є водоспад Ігуасу, острів Вогненна Земля та його столиця Ушуайа найпівденніше місто світу й місце початку круїзних маршрутів до Антарктиди, найбільше в Південній Америці озеро – Маракайбо (Венесуела), Галапагоські острови (Еквадор), пустеля Атакама (Чилі). Одним із найбільших резерватів дикої природи в Південній Америці є Гран-Чако (Парагвай), найвисокогірніше озеро Тітікака (Перу) та інші численні природоохоронні території та резервати, що становить потужну основу для розвитку екологічного туризму.

Екстремальний (пригодницький) туризм має перспективи у Амазонії та в Північному районі, трекінгові маршрути в глиб сельви і савани, походи в джунглі, рафтинг. Дуже популярні в рекреантів спортивний лов риби в численних ріках, річкові круїзи на невеликих судах.

Центрами культурно-пізнавального і ділового туризму є Ріо-де-Жанейро, Сан-Паулу, Санчес, Бразиліа (Бразилія), Буенос – Айрес (Аргентина), Каракас, Маракайбо (Венесуела), Кіто (Еквадор) Монтевідео (Уругвай), Мачу-Пікчу – прадавня столиця інків та інші храми-піраміди й фортеці інкської культури, які знаходяться на території Перу.

Характеристика Азіатсько-Тихоокеанського рекреаційного регіону. Азіатсько-Тихоокеанський регіон (АТР) – найбільший за площею і найрізноманітніший за історико-культурним та природним потенціалом рекреаційний регіон світу, який в цілому характеризується нерівномірним розвитком туризму по окремих країнах при практичній розвиненості всіх його видів. Розвитку туризму в АТР сприяють такі фактори:

- різноманіття природних умов і природних рекреаційних ресурсів;
- значні ділянки території регіону омиваються морями й океанами;
- різноманіття і високий рівень збереження історико-культурних ресурсів;
- знаходження в регіоні світових центрів паломництва таких релігій як буддизм, синтоїзм, конфуціанство;
- швидкі темпи економічного зростання держав – так званих «азійських тигрів» – Китай, Південна Корея, Японія, Сінгапур, Індонезія, в зв'язку з чим значного розвитку отримав діловий туризм;
- більшість держав приділяють туризму значну увагу і виділяють потужні інвестиції на його розвиток;
- унікальне сполучення культурної і природної екзотичності й сучасних технічних досягнень розвинених країн регіону, обумовлює високий інтерес до нього.

Азія омивається Індійським і Тихим океанами, а також численними морями – Аравійське, Південно-Китайське, Східнокитайське, Філіппінське, Японське, Андаманське, Яванське, Сулу, Сулавесі, Жовте та ін. Гори й плоскогір'я займають 3/4 території цього регіону. В Азії знаходяться найвищі гірські системи землі Гімалаї з найвищою точкою земною кулі Еверест

(Джомолунгма, 8848 м) Каракорум, Памір, Тянь-Шань, Кунь-Лунь, Алтай. Великі нагір'я: Тибетське, Іранське, Вірменське, Малоазійське, Станове.

На території Азії представлені різноманітні типи клімату – від помірного в північно-східній частині, напівпустельного і пустельного клімату субтропічних поясів, в тому числі континентального високогірного до субекваторіального і екваторіального у Південній і Південно-Східній Азії мусонного типу. Внутрішні води представлені численними повноводними ріками, в тому числі судноплавними.

Азія – це найбільш заселена частина світу В Азії живуть представники трьох головних рас людства – монголоїдної (китайці й ін.), європеїдної (народи Західної Азії) і негроїдної (деякі народи Південної й Південно-Східної Азії). Етнічний склад населення Азії дуже різноманітний, а її історія нараховує кілька тисячоліть. Азія є батьківщиною найдавніших з відомих цивілізацій, великих мовних родин і світових релігій.

Одночасно із сприятливими факторами існує й ряд негативних причин, які стримують розвиток туризму в Азії, серед яких:

- несприятливі природні умови на великих територіях (пустелі – Гобі, Такла-Макан, Тар, високогір'я зі складним рельєфом, непроходимі тропічні джунглі);

- недостатній розвиток транспортної інфраструктури внутрішніх районів в ряді країн;

- несприятлива санітарно-епідеміологічна обстановка, часті спалахи вірусних захворювань.

Азіатсько-Тихоокеанський регіон багато років поспіль демонструє стійку тенденцію зростання на міжнародному ринку туристичних послуг. Починаючи з 90 – х рр. ХХ ст. кількість міжнародних туристів в регіоні зросла втричі, і на сьогодні цей регіон посідає другу позицію за кількістю обслуговуваних туристів з часткою ринку, що дорівнює 20 % від загальносвітового туристського потоку. Середні темпи зростання туристських прибуттів тут найвищі в світі і становлять в середньому 6,8 % на рік.

Серед окремих субрегіонів провідне місце належить Північно-Східній Азії: на її частку припадає 10,9 % туристських відвідувань в цьому регіоні. Це пояснюється в першу чергу знаходженням тут Китаю (4 місце в світі за кількістю відвідувань) та Гонконгу (14 місце). Республіка Корея, Японія Тайвань й Макао також є активно відвідуваними державами цього субрегіону. На другому місці за кількістю прибуттів стоїть – Південно-Східна Азія (на її долю припадає 6,7 %), головними державами тут є Малайзія (11 місце в світі) Таїланд (18 місце). Доли двох інших субрегіонів не виходять за межі 1,5 %, проте в останні роки країни Південної Азії показують високу динаміку росту турпотіку.

Основним туристським ринком для Азії є країни Європи (з них виділяються колишні метрополії – Великобританія й Франція, а також Німеччина, Італія, Нідерланди, Скандинавські держави), США й Канада. Проте основний обмін туристами здійснюється у внутрішньо-регіональному вимірі (близько 4/5). З азіатських країн у внутрішньорегіональних потоках виділяється

Японія та Китай. Відносно великі потоки туристів з Австралії й Нової Зеландії в Південно – Східну й Південну Азію. Потоки з Азії в інші частини світу порівняно невеликі, азіатський туристський ринок поки зовсім не відповідає величезній чисельності його населення. Сьогодні за межі цієї частини світу більше за інших виїжджають японці, китайці та жителі ряду країн Південної Азії. Зовнішні туристські зв'язки Азії здійснюються головним чином авіацією. Внаслідок широкого діапазону кліматичних умов певного сезону прибуттів в Азію в цілому не простежується.

Основною метою відвідування Азії туристами з інших регіонів світу є знайомство з культурою, визначними історичними й природними пам'ятками, що здійснюються практично по всіх країнах з різною мірою інтенсивності.

Діловий туризм є одним з головних напрямів розвитку туризму в даному регіоні. АТР посідає третє місце в світі по прибуттях міжнародних ділових туристів (близько 30 млн., або 15% всіх туристських прибуттів з діловими цілями). Їх об'єм збільшується прискореними темпами, особливо швидко розвивається внутрішньо регіональний діловий обмін. АТР є конкурентоздатним регіоном на світовому ринку ділового туризму оскільки тут регулярно проводяться конгреси, конференції, семінари, виставки і інші заходи різного рівня (міжнародні, регіональні, національні). До регіону неухильно росте інтерес ділових туристів Північної Америки і Західної Європи. За рівнем розвитку індустрії зустрічей в АТР виділяються Сінгапур, Сянган (Гонконг), Японія, Південна Корея.

Сінгапур є безперечним лідером на азіатському ринку ділового туризму, чому сприяють сучасна інфраструктура, хороша доступність, привабливий образ території. Сінгапур – одна з найбільш економічно розвинених країн Південно-Східної Азії, крупний міжнародний і регіональний центр торгівлі, фінансів, маркетингу, послуг і розробок новітніх технологій, найважливіший транспортний і комунікаційний вузол в регіоні. Серед країн АТР Сінгапур виділяється за кількістю і розмахом виставкових і торгово-ярмаркових заходів. Багато крупних іноземних організаторів виставок мають департаменти і представництва в цій країні. У територіальній структурі в'їзного потоку з діловими цілями в Сінгапурі домінують туристи з Азії, в основному з країн, що входять в інтеграційне угруповання АСЕАН. У конгресно-виставковому сегменті лідирує Малайзія, в сегменті інсентів-заходів — Японія. Другий за кількістю міжнародних заходів центр ділового туризму в АТР – Сянган. На цій китайській території знаходиться один з найбільших фінансово-економічних і торгово-транспортних вузлів Азії і всього світу. Сянган – це повітряні, морські і сухопутні «ворота» до Китаю. Добре розвинена інфраструктура ділового туризму – засоби розміщення і проведення зустрічей. Третя за масштабами і рівню розвитку ділового туризму країна АТР- Японія. У цій країні, так само як в Сінгапурі і Сянгане, проводиться багато зустрічей, зокрема міжнародних, якість обслуговування делегатів вважається кращою, хоча і найдорожчою в регіоні.

Лідерами по прийому туристів з метою відпочинку (пляжно-купальний туризм) стали Таїланд, Індія, Шрі-Ланка, Мальдіви, Австралія, острівні

держави Тихого океану, які охоче відвідуються туристами з Європи і США. Відповідно до свого географічного положення даний регіон є розвиненим центром круїзного туризму. Достатньо розвиненим став і розважальний туризм у Південній Кореї на Тайвані та особливо в Японії, причому японська індустрія розваг посідає друге місце у світі після США.

Азія посідає третє місце в світі за розвитком індустрії гольф-туризму. Розміщення гольф-полів в азіатських країнах характеризується великою нерівномірністю. Найкрупніші ринки гольфу склалися в Японії, Сінгапурі, Південній Кореї, Тайвані, Сянгані, Філіппінах, Малайзії, Таїланді, Індонезії, Китаї, Індії. Багато країн проводять спеціальні рекламні кампанії по залученню любителів гольфу. Наприклад, Таїланд, просуває на ринку сімейні гольф-тури. Філіппіни розробили тур, що включає навчання гри в гольф, відвідини казино і похід в гори.

Острівні території Південно-Східних держав Азії і Океанії є найкращими районами дайвінг-туризму в світі. Найцікавішими місцями для занять дайвінгом визнані Малайзійські острови Лабуан, Лайанг-Лайанг, Сипудан, Тіоман і Реданг; о. Фіджі; архіпелаг Вануату; Мальдівські острови.

На світовому ринку зимових видів спорту і відпочинку АТР представлений, перш за все, японськими курортами. У Японії цей вид відпочинку є вельми популярним серед населення: любителі гірських лиж відвідують курорти в середньому 5,5 разів в сезон. Не випадково Японія стала першою країною в Азії, де пройшли зимові Олімпійські ігри. З тих часів за Японією міцно закріпилася назва «Азіатська зимова столиця». Більше 10 лижних центрів міжнародного класу знаходяться на о. Хоккайдо. Найбільш популярні схили олімпійських Саппоро і Нагано. Гірськолижні курорти Японії — одні з найдорожчих в світі. Стрімкими темпами зростає будівництво висококласних гірськолижних центрів в КНР.

АТР є значним центром паломницького туризму, тут знаходяться священні місцевості і культові споруди буддизму, конфуціанства, синтоїзму, джайнізму і мусульманства.

Місця паломництва буддистів пов'язані з життям самого Будди, зокрема Лумбинь (Непал) — батьківщина Будди; Бодхгаю (Індія) — місце просвітління Будди; Сарнатх (Індія) — місце першої проповіді Будди. Кушинагара (Індія) — місце де Будда покинув своє тіло. Крім того видатними місцевостями не тільки релігійного, а й культурологічного характеру є Печерні храми в Аджанті (Індія), Храмний комплекс Ангкор (Камбоджа),

Палац Потала в Лхасі (Китай) — адміністративний, релігійний і політичний комплекс, резиденція Далай Лами з VII ст., є символом Тибетського Буддизму, Храм Боробудур (Індонезія), грандіозна пагода-ступа Шведагон (Бірма), Канді (Шри-Ланка) та багато інших.

Індуїзм, як релігія, має регіональне значення, проте число його прихильників перевищує 800 млн. осіб, що робить цю релігію третьою за чисельністю у світі. В індуїзмі практично всі святі місця знаходяться на території Індії.

Джайнізм розповсюджений на території Індії, де й розташовані головні релігійні об'єкти – храми Еллори, храмовий комплекс Кхаджуаро, важливий центр паломництва – гора Абу.

Пам'ятні місця для послідовників конфуціанства в основному знаходяться в Китаї – це Храм, місце поховання й палац Конфуція знаходяться Цюйфу, провінція Шандонг та Храм Неба в Пекіні.

Синтоїзм – локальна релігія, яку сповідують виключно в межах Японії. Основні потоки прочан спрямовані по дорозі Токайдо від Токіо до Кіото на якій з часом виникли станції й цілі міста, що обслуговували прочан. У наші дні прочани активно продовжують відвідувати численні синтоїстські святині.

Мусульманство в цьому регіоні в основному розповсюджене в країнах Південної Азії найбільшими центрами паломництва є місто Ісфахан (Іран) та Багерхата (Бангладеш), Бандар-Сері-Бегаван (Бруней).

Слід відзначити, що здебільшого релігійні об'єкти, які є центрами паломництва являють собою найцікавіші зразки архітектури, зберігають численні пам'ятки мистецтва і дуже часто використовуються в цьому регіоні для організації маршрутів пізнавального туризму для міжнародних туристів.

Виходячи з наведеної вище загальної характеристики визначними рекреаційно-туристськими центрами Азіатського регіону на теперішній час є Китай з Сянганом і Макао, Малайзія, Таїланд, Індія, Сінгапур, Непал, Мальдіви.

Завдяки певній спільності свого географічного положення й культурно-історичного розвитку Австралію, Нову Зеландію й численні великі й малі острови Океанії в центральній і південно-західній частинах Тихого океану об'єднано в субрегіон – Австралія й Океанія. При цьому субрегіон характеризується деякою строкатістю в політичних і економічних відносинах. Тут межують високорозвинені держави – Австралія й Нова Зеландія, невеликі острівні країни, які порівняно недавно одержали незалежність, а також деякі території, які дотепер мають статус самоврядованих територій інших держав.

Просторість і географічне положення сформували ряд факторів, які сприяють розвитку рекреації в даному субрегіоні:

1) значна територія субрегіону, яка має високий потенціал різноманітних рекреаційних ресурсів;

2) значна берегова лінія Австралійського континенту і численних островів обумовлює наявність бухт, заток, що в сукупності зі сприятливим кліматом формує виключні умови для розвитку пляжно-купального туризму;

3) ендемічність і збереженість природи (організовані численні охоронювані природні території) в субрегіоні сприяють розвитку екологічного туризму;

4) значний ступінь розвитку туристської інфраструктури з відповідно високим рівнем сервісу і обслуговування (відпочинок в Австралії, Новій Зеландії і деяких островах Тихого океану має гарний імідж як в місцевих туристів так і для подорожуючих з Європи та США);

Австралія (від лат. *australis* – «південний») – континент, розташований у Східній і Південній півкулях Землі. Австралія (Австралійський Союз) –

держава, що займає материк Австралія, острів Тасманія й численні дрібні острови. Це федеральна держава в складі Співдружності, очолюваного Великобританією.

Північне й східне узбережжя Австралії обивають моря Тихого океану:

Арафурське, Коралове, Тасманове, Тиморське моря; західне і південне – Індійський океан. Біля Австралії розташовані великі острови Нова Гвінея й Тасманія. Уздовж північно-східного узбережжя Австралії більш ніж на 2000 км тягнеться найбільший у світі кораловий риф – Великий Бар'єрний риф.

Австралійський континент розташований у межах трьох основних теплих кліматичних поясів Південної півкулі: субекваторіального (на півночі), тропічного (у центральній частині), субтропічного (на півдні). Тільки невелика частина острова Тасманія знаходиться в межах помірною пояса.

Водні ресурси континенту незначні. Ріки, що стікають зі східних схилів Великого Вододільного хребта – короткі, у верхів'ях течуть у вузьких ущелинах. У районі гори Косцюшко починається найдовша ріка в Австралії – Муррей, також у горах зароджуються і її найбільш великі притоки – Маррамбіджі, Дарлінг, Гоулбері й ін. Озера в Австралії нечисленні, при чому значна частина їх солоні – Торренс, Ейр, Герднер, Еверард.

Нова Зеландія також входить до складу британської Співдружності. Ця держава розташована на двох великих островах (Північному й Південному). Це колишня колонія Великобританії (з 1840 р.), в 1907 р. вона отримала статус домініону, а в 1931 р. – право на самостійність у зовнішніх і внутрішніх справах. Сьогодні – це високорозвинена індустріально-аграрна держава.

Океанія – найбільше на планеті скупчення островів (близько 10 тис.) у центральній і південно-західній частинах Тихого океану. Загальна площа островів становить 1,26 млн. кв. км. (разом з Австралією 8,52 млн. кв. км.). Вона ділиться на три частини: Меланезію — південно-західну частину океану, де розташовано чотири суверенних держави (Папуа – Нова Гвінея, Соломонові острови, Вануату й Фіджі), Мікронезію – північно-західну частину океану, де розташовано три суверенних держави (Федеративні Штати Мікронезії, Маршаллові острови й Палау), Полінезію, що простягнулася в меридіональному напрямку в центральній частині океану, де зосереджено шість держав (Нова Зеландія, Самоа, Кірибаті, Науру, Тонга й Тувалу).

Острови Океанії за походженням належать до вулканічних і коралових, частина з них є вершинами підводних хребтів. Острови, які мають коралове походження, будучи атолами, сформувалися в результаті утворення коралових споруд навколо поринутих під воду вулканів (наприклад, острова Гілберта, Туамоту). В Океанії розташований атол з найбільшою лагуною у світі – Кваджалейн на архіпелазі Маршаллові острови. Найбільшим же атолом за площею суходолу є острів Різдва (або Кірітіматі) на архіпелазі Лайн – 322 кв. км.

Острова Океанії омиваються численними морями Тихого (Коралове море, Тасманове море, море Фіджі, море Коро, Соломонове море, Новогвінейське море, Філіппінське море) і Індійського океанів (Арафурське море). На більшій частині островів переважає тропічний клімат.

На Південному острові в Новій Зеландії й на острові Нова Гвінея високо в горах є льодовики, однак через процес глобального потепління відбувається поступове скорочення їхньої площі.

Великі ріки є тільки на Південному й Північному острові Нової Зеландії, а також на острові Нова Гвінея, на якому розташовані найбільші ріки Океанії – Сепік і Флай. Найбільша ріка Нової Зеландії – Уаїкато. Найбільша кількість озер, у тому числі, термальних, знаходиться в Новій Зеландії, де також є гейзери. На інших островах Океанії озера – велика рідкість.

Країни Океанії мають дуже низькі темпи розвитку економіки, при тому, що чисельність населення зростає дуже швидко. Звідси – низький рівень життя місцевих жителів, що не дозволяє їм активно здійснювати туристські поїздки. Але при цьому для деяких острівних держав саме туризм є найважливішою дохідною галуззю економіки – Фіджі, Самоа, Тонга, Нова Каледонія, Вануату Острова Кука, о. Таїті де він дає 20-30 % надходжень до національного бюджету країн.

Незважаючи на те, що субрегіон Австралія і Океанія лежить далеко від основних країн – постачальників туристів і осторонь від провідних транзитних ліній, туризм тут розвивається досить швидкими темпами. Серед найбільш характерних особливостей рекреаційних потоків в субрегіоні можна відзначити, такі:

- австралійські курорти орієнтовані на приймання головним чином внутрішніх туристів. Значний відсоток в структурі рекреаційних потоків припадає на внутрішньорегіональний туризм: обмін туристами між Австралією, Новою Зеландією острівними державами та подорожі з них у напрямку азіатських держав – Малайзія, Гонконг, Сінгапур та Японія;

- основні зовнішні потоки до субрегіону надходять з найрозвиненіших південноазіатських країн, країн Європи та США.

- основна мета, з якою закордонні туристи відвідують даний субрегіон – відпочинок. Серед видів туризму найбільший розвиток в регіоні отримали: купально-пляжний туризм, екологічний, дайвінг, лікувально-оздоровчий напрями.

Значними ресурсами для організації лікувально-оздоровчого туризму відрізняється Австралія. На їх основі діють потужні бальнеологічні курорти: Дейлсфорд, Морк, Спрингвуд, сконцентровані на південному-сході материка. Приморські кліматичні курорти Австралії також відомі у світі, здебільшого вони мають подвійну спеціалізацію і одночасно є найвідомішими центрами пляжно-купального відпочинку та різноманітних видів водного спорту – Золотий Берег, Дейдрім-Айленд, Кернс. Золоті пляжі узбережжя дуже протяжні й охоплюють численні курортні центри: Кулнагата, Палм Бич, Броуд Бич, Серфинговий Рай, Бонді Бич, Саутпорт.

Гірськолижні центри Австралії – Тредбо, Сміггін-Хоулз, Перишер-Валлі.

Пізнавальний туризм розвинений в найбільших містах – Сідней, Канберра, Мельбурн, Брісбен, Аліс Спрингс, Дарвін, Перт, Аделаїда, культурною спадщиною всесвітнього значення є місця традиційного проживання аборигенів – маорі в Австралії.

Екологічний туризм. Понад 5 % території Австралії відведено під особливо-охоронювані природні території – національні природні парки і резервати (їх нараховується понад 500), а 11 з них належить до Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО.

Австралія має широку систему національних парків і є одним з світових центрів розвитку екотуризму. Найбільш відомими парками є: Какаду, Великий Бар'єрний риф, Крокодилачий парк, Акулій залив, острів Тасманія, Грей-Вікторія-Дезерт, Стерлінг – Рендж, Улуру-Ката-Тьюта (Айрес-Рок) та ін.

Характеристика Африканського рекреаційного регіону. Африка – надзвичайно цікавий, дуже перспективний, але порівняно слабо освоєний туристський регіон. Серед сприятливих факторів розвитку рекреаційної діяльності можна виділити такі:

- 1) Сприятливе географічне положення;
- 2) Близькість до найбільших генеруючих рекреаційні потоки регіонів світу – до Європи й Азії;
- 3) Тривалий туристський сезон;
- 4) Наявність у багатьох прибережних районах Африки обширних пляжних територій;
- 5) Різноманітні екзотичні природні рекреаційні ресурси;
- 6) Історичні пам'ятки світового значення та численні автентичні місцеві історико-культурні ресурси.

До числа факторів, які стримують розвиток туризму в Африці можна віднести наступні:

- 1) Низький економічний рівень більшості африканських країн;
- 2) Слабко розвинена туристська інфраструктура й транспортна мережа;
- 3) Нестабільне внутрішньополітичне положення ряду країн континенту;

Берега Африки обиваються водами Атлантичного та Індійського океанів. Узбережжя переважно слабо розчленовані, майже не мають добре захищених морських бухт. Скелі чергуються з піщаними пляжами, зручними для розвитку морських курортів. Уздовж узбережжя Індійського океану багато коралових рифів.

В Африці немає високих і протяжних гірських ланцюгів (найвища точка – гора Кіліманджаро 5895 м). У рельєфі переважають рівнини, плато й плоскогір'я, дуже мало низовин.

В Африці протікає найповноводніша ріка східної півкулі – Конго та найдовша ріка на Землі – Ніл, багато інших річок, що грають важливу роль у житті африканських країн – Замбезі, Нігер, Лімпопо, Оранжева. На ріці Замбезі знаходиться один із найбільших водоспадів світу – Вікторія.

Майже всі найбільші озера Африки розташовуються на сході й лежать у тектонічних западинах (Танганьїка, Ньяса). Витягнуті й вузькі, вони обрамлені крутими схилами й мають великі глибини. Озеро Танганьїка за глибиною друге у світі після Байкалу. Найбільше озеро в Африці – Вікторія – мілководне. На іншій території Африки озер мало, вони мілководні й часто не мають постійних обрисів.

Для збереження природи і її раціонального використання, у тому числі й для розвитку туризму, уряди багатьох африканських держав (Кенія, Танзанія, Уганда, ПАР, Намібія, Ботсвана) активно розвивають систему національних парків, що вивело Африку в світові регіони – лідери за розвитком екологічного туризму.

Значним туристським ресурсом є також історичні й культурні пам'ятники, насамперед Північної Африки. Для європейців і американців традиційна культура місцевих народів настільки ж екзотична, як і африканська природа. Етнографічні особливості численних народів відкривають широкі перспективи для розвитку пізнавального туризму.

Характерною рисою розвитку туризму в даному регіоні є його нерівномірність, яка простежується по всіх складових і може бути схарактеризована як сильний північний, південний і східний субрегіони і практично малорозвинені центр і захід.

Африка відрізняється достатньо високими темпами приросту туристських потоків, проте вони не мають стабільної тенденції зростання і дуже сильно залежать від багатьох внутрішньо регіональних політико-економічних факторів та санітарно-епідеміологічної ситуації. Число іноземних туристів і грошові надходження від їх обслуговування складають близько 5 % від загальносвітових.

Головним регіоном – постачальником туристів – виступають Західноєвропейські країни, це пояснюється тим, що не так давно ці країни були метрополіями африканських колоній: для Марокко, Алжиру й Тунісу – це Франція, для Республіки Заїр – Бельгія, для Кенії – Великобританія. Крім цих держав значна частка припадає на туристів з Німеччини й Скандинавських країн, а також на та туристів з Північної Америки, зокрема, з США, які за кількістю прибуттів до більшості країн Африки, посідають одне з перших місць. Перебування міжрегіональних туристів в Африці характеризується достатньою тривалістю, оскільки, подолавши велику відстань і відповідно витративши значні кошти на транспортне обслуговування (для приїзду до регіону найчастіше використовується авіасполучення), такі туристи, як правило, проводять в Африці не менше двох-трьох тижнів.

Лідерами по доходах від туризму виступають Мадагаскар, Сейшельські о-ви, Танзанія, де середній доход від одного туриста перевищує 1500 дол. Однак є й такі країни, де показник надходжень від одного туристського прибуття вкрай незначний, наприклад, у Свaziленді він становить лише 25 дол.

Більше половини загальної кількості туристів у регіоні приймають країни Північної Африки, це такі, як Марокко й Туніс. У Східній Африці лідирують Кенія, Мадагаскар, Танзанія, Сейшельські острови й Зімбабве, які успішно використовують свої унікальні природні ресурси і приморське положення.

Купально-пляжний туризм отримав найбільшого розвитку на курортах Північно-Африканського Середземномор'я – Туніс, Марокко. На узбережжі Індійського океану розташовані приморські курорти Кенії: Момбаса, Кіпіни, Малінді, Ламу, Кіліфі; Мадагаскару – острів Нусі-Бе, Носі-Комба й Туліара. Крім того, Мадагаскар має коралові рифи й багатий підводний світ, що робить

його центром дайвінг туризму. Кілька висококласних курортних центрів знаходяться у ПАР, на Сейшельських островах, Маврикії, в Сенегалі (курортні райони Ліз Альманді і Салі).

Лікувально-оздоровчий туризм перебуває в стадії становлення, але вже користуються великою популярністю приморські таласо-кліматичні курорти Тунісу (Сус, Хамамет, Джерба), Марокко (Агадір, Мохаммедія, Танжер, Ель-Хосейма).

Круїзний туризм. Розвиток даного виду туризму пояснюється близькістю портів Європи й Азії до портів Північної Африки, розташуванням уздовж африканського материка зручних і комфортних для відпочинку островів і архіпелагів – Мадейра, Канарських, Сейшельських, Коморських, Сан-Томе і Принсіпі.

Діловий туризм представлений у тих африканських країнах, які розвиваються відносно успішно. По прибуттях з діловими цілями лідирують ПАР, Марокко. Високі темпи росту ділового туризму демонструють Республіка Конго, Зімбабве й Ефіопія.

Екологічний туризм. Серед африканських країн перше місце за кількістю національних парків належить Кенії, де вони охоплюють 15 % усієї території. У південній частині країни розташований найбільший за площею національний парк Цаво. Тут під охороною перебувають леви, носороги, жирафи, буйволи, антилопи, 450 видів птахів. Але особливо відомий цей парк своєю чередою слонів. На півдні Кенії розташований також заповідник Масаї-Мара й національний парк Найробі, де водяться леви, буйволи, бегемоти, жирафи, антилопи, зебри. У середній частині Кенії відомий національний парк на мілководному озері Накуру, розташованому біля самого екватора. Тут зберігається найбагатша орнітофауна, у тому числі фламінго, яких налічується більш мільйона. Завдяки можливості побачити диких тварин у природному середовищі їх перебування, Кенія одержує величезні прибуття від туризму, що перевищують 100 млн. доларів на рік.

Характеристика Близькосхідного рекреаційного регіону. Близькій Схід – унікальний рекреаційно-туристський регіон світу, оскільки розташований на стику Азії, Африки і Європи. Цей регіон охоплює значну за площею й надзвичайно різномірну в географічному, історичному й соціально-економічному відношенні територію. Серед факторів, що позитивно впливають на розвиток рекреації, можна виділити:

- 1) Вигідне географічне положення;
- 2) Достатньо сприятливі кліматичні умови для туризму й курортної справи;
- 3) Широкий вихід до морських басейнів – Червоне, Середземне, Аравійське море;
- 4) Численні історичні, культурні, релігійні пам'ятники;
- 5) Наявність можливостей для інвестицій у розвиток туристської інфраструктури – оскільки саме в цьому регіоні знаходяться держави - найкрупніші нафтоекспортери світу.

Регіон в основному знаходиться в двох основних кліматичних зонах: надзвичайно спекотна й посушлива Сахара (тропічний пустельний) та субтропічного клімату середземноморського типу. До того ж різноманітний рельєф – масиви гір, рівнини, плоскогір'я – і різне положення стосовно берегової лінії й переважних вітрів загострюють кліматичні розходження. Середня літня температура на Близькому Сході одна з найвищих на земній кулі, однак узимку у внутрішніх районах буває дуже холодно, у той же час у прибережних районах зберігається м'яка й тепла погода. У цілому Близький Схід характеризується недостатньою кількістю опадів, там багато пустель і напівпустель.

Історико-культурні ресурси регіону мають високу атрактивність, оскільки саме на Близькому Сході виникли перші міські цивілізації, перебували древні держави Єгипту, Месопотамії й Персії, тут зародилася одна з найпотужніших світових релігій – іслам.

Головним стримуючим фактором для розвитку туризму в регіоні виступає певна політична нестабільність. Регіон не реалізує своїх потенційних можливостей в області туризму через тероризм, викликаний релігійними або політичними конфліктами. Терористичні акти, виступи протесту та озброєні конфлікти, які іноді спрямовані навіть проти самих туристів та проти визначних пам'яток, які вони відвідують, щорічно стримують мільйони людей від поїздки на Близький Схід.

До характерних особливостей рекреаційних потоків можна віднести:

– Швидке зростання як міжрегіональних, так і внутрішньо регіональних туристських потоків;

– Нерівномірність розвитку туризму в окремих країнах. Наприкінці ХХ ст. у регіоні досить чітко зложилися центри й периферія міжнародного туризму. Безсумнівним лідером тут виступає Єгипет, який є найбільш відвідуюваною туристами арабською державою, і разом з тим, одним із світових центрів туризму. Іншими значними приймаючими країнами є Саудівська Аравія, ОАЕ, Йорданія, Бахрейн, Сирія й Кувейт.

Найбільший туристський центр Близькосхідного регіону – Єгипет пропонує пляжний та пізнавальний туристський продукт, а туризм у Саудівській Аравії має релігійний характер, тому що там перебувають мусульманські святині. Ці дві країни забезпечують майже 70% надходжень від туризму й загальні доходи Близького Сходу від туризму. В цілому регіон у 2009 році одержав 41,2 мільярди доларів від міжнародного туризму, що становить приблизно 780 доларів за одне прибуття.

Кількість туристських прибуттів у регіон, починаючи з 1990 р. зросла в 5,5 разів (з 9,6 млн. до 52,9 млн.), причому темпи приросту є одними з найвищих у світі.

Найбільшого розповсюдження в межах даного регіону одержали такі види туризму, як: паломницький, купально-пляжний, пізнавальний.